

Glasilo Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba

ISSN 1332-4977

Crnogorski glasnik

GODINA XX. _ BROJ 126. _ STUDENI-PROSINAC / NOVEMBAR-DECEMBAR _ 2020.

30 GODINA DRUŠTVA MONTENEGRO

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb obilježilo veliki jubilej 19. 11. 2020.

VELIKI JUBILEJ

30 GODINA DRUŠTVA CRNOGORACA I PRIJATELJA CRNE GORE "MONTENEGRO" - ZAGREB

DE JE ŠTO

JUBILEJ

30 godina Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb

IN MEMORIAM

In memoriam: Milka Babović

In memoriam: Mihailo Jovičević

UMAG

Izložba slika "Maslina do vječnosti"

DOGAĐANJA

Sjednice Skupštine NZCH

Sjednica Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba

Protest pred Skupštinom Crne Gore

Razorni potres pogodio Hrvatsku

Obilježen međunarodni dan tolerancije

Manjine su vrlo dobro integrirane u hrvatsko društvo

KULTURA I UMJETNOST

Šednik četvrtkom u organizaciji Matice crnogorske

Dimitrije Popović - Mit o ženi

Povelja "Ivan Crnojević" posthumno Mladenu Lomparu

Dušan Vukotić - Zaboravljeni vizionar

I grčka je mitologija mizogina

Ponovo otkrivati sebe slaveći život

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE

Autentični stvaralac imponantnog opusa

KOMENTAR

O tempora o mores

PRILOG

Antifašisti cetinja

Memoari - dio 3.

Zapisano je

CRNOGORSKA TRPEZA

Ukusi Crne Gore

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijececm@net.amis.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savičević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000
 Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorce, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

In memoriam: Milka Babović
1928. – 2020.

Sukladno epidemiološkim mjerama i preporukama Stožera civilne zaštite u Crnogorskom domu u Zagrebu je 17. novembra 2020. Svečanom sjednicom obilježeno 30 godina osnivanja i djelovanja Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb

U Crnogorskom domu u Zagrebu 17.11.2020. održana je svečana sjednica Predsjedništva Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro"-Zagreb povodom obilježavanja trideset godina osnivanja i rada Društva. Sjednici je prisustvovao i Danilo Ivezić, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske.

Cijela ova godina trebala je biti ispunjena velikim brojem događanja i raznovrsnih programa: nizom izložbi, gostovanjima Pjevačkog zbora na Crnogorskim večerima u Splitu, Umagu, Rijeci, Kranju, u Crnoj Gori: Kolašinu i Mojkovcu, nastupima u Zagrebu i okolici, Lučindanskim susretima, nizu projekcija dokumentarnih filmova, posebnim programom u povodu velikog jubileja, 30 godina Društva... programi su velikim dijelom bili dogovoreni i u visokom stupnju pripreme za realizaciju. Nažalost, zbog poznatih razloga, mjera predostrožnosti i procjene rizika, a u skladu sa zdravstveno epidemiološkim preporukama i propisima koji su se stalno pooštravali, programe smo morali otkazati.

O proteklih trideset godina govorila je Milanka Bulatović, predsjednica Društva.

Ova obljetnica je i prigoda da se prisjetimo onih koji su svojom nesebičnošću i angažmanom omogućili tridesetogodišnje trajanje i djelovanje našeg Društva, kao i onih koji nisu više među nama. Minutom šutnje odano je priznanje svim umrlim članicama i članovima Društva.

Posebna zahvala upućuje se dosadašnjim predsjednicima: Urošu Goluboviću, Ljubomiru Kuljači, Veselinu Vujoviću, Danilu Iveziću i Dušanu Miškoviću.

Podsjećanje na događanja oko osnivanja i sam čin osnivanja kao i kasnijeg djelovanja Društva treba započeti s 21. lipnjem 1990. godine kada je u zagrebačkom restoranu "Plitvice" grupa od jedanaest Crnogoraca formirala Inicijativni odbor za osnivanje Društva "Montenegro". U vrlo kratkom periodu broj članova Društva u osnivanju, narastao je na četrdesetak. Utvrđeni su i Temeljni ciljevi Društva, koji se i danas, u izvornom obliku, nalaze u preambuli Statuta Društva. Poseban naglasak u nazivu i osnovnim ciljevima Društva na "prijatelji Crne Gore" govori o namjeri okupljanja ne samo na etničkoj osnovi, a što je ostalo bitnim obilježjem Društva i danas. Temeljnim ciljevima Društva i statutarnim odrednicama postavljena je osnovna svrha formiranja i djelovanja Društva, očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta, uz nastavak dobrosusjedskih odnosa i suradnju Hrvatske i Crne Gore na području kulture, umjetnosti, znanosti i politike temeljenu na kontaktima koji sežu u duboku prošlost.

Osnivačkoj skupštini je prisustvovalo preko 250 osoba – članova i uvaženih gostiju. Stiglo je preko pedeset telegrama podrške iz Crne Gore, Hrvatske i drugih krajeva. Za prvog predsjednika Društva izabran je prof. dr. sc. Uroš Golubović, za predsjednika Glavnog odbora Pavle Spasić, a za tajnika Strahinja Marović. Rješenjem Ministarstva uprave i pravosuđa Republike Hrvatske od 6. 12. 1990. godine Društvo je registrirano, a na temelju odredbi Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana iz 1990. godine.

Logika procesa i pojedinih njegovih faza, koji su se počeli odvijati na području bivše Jugoslavije bitno je odredila načine i mogućnosti djelovanja Društva kao i crnogorske nacionalne manjine u Hrvatskoj, čiji je položaj predugo bio bitno otežan i dugogodišnjom vazalskom pozicijom službene Crne Gore, koja je sve do 1997. godine tavorila u nekakvoj pseudojugoslavenskoj kvazifederalnoj zajednici.

Svoj stav spram matične domovine Crne Gore, jasno je određen već na počecima osnivanja

Društva, u kontaktima s nizom intelektualaca u Crnoj Gori, kada je, između ostalog, dogovoreno da će Društvo pružati pomoć Crnogorskom federalističkom pokretu (kasnije Crnogorski nacionalni pokret) organizirajući i sponzorirajući tiskanje knjige "Elementa Montenegrina" I i II. Inicirano je osnivanje Crnogorskog vijeća Europskog pokreta. Kontaktiralo se i data je podrška Odboru za povratak Autokefalne Crnogorske crkve kao važnog povijesnog čimbenika crnogor-

ske državnosti, kontaktiralo se s Društvom poštovalaca Dinastije Petrović – Njegoš i drugima. U suradnji s Hrvatskim Vijećem Europskog pokreta, Društvo je u Zagrebu organiziralo 5. travnja 1991. tribinu Mali narodi Europe – Crnogorski narod. Na tribini su sudjelovali crnogorski književnici, javni i kulturni radnici i čelnici nekih crnogorskih političkih stranaka. Tribina je u Crnoj Gori i Srbiji izazvala oštre napade, posebice u sredstvima javnog informiranja.

Pružana je pomoć u međunarodnom priznanju Crnogorskog P.E.N. Centra, s kojim je suradnja intenzivirana u prvoj polovici 1991. u vrijeme borbe crnogorskih pisaca i intelektualaca, na čelu s akademikom Pavlom Mijovićem, za njegovo međunarodno priznanje.

Svoj antiratni stav i osudu agresije Društvo je izrazilo organizacijom protestnog skupa u Europskom domu u Zagrebu u povodu napada na Dubrovnik i Hrvatsku. Na skupu je sudjelovao veliki broj Crnogoraca. Cijeneći značaj skupa, Fond za spas Dubrovnika "SVETI VLAHO" pismeno je zahvalio Društvu.

Više članova "Montenegra" sudjelovalo je u probijanju opsade Dubrovnika i protestu svjetskoj zajednici i savjesti čovječanstva u konvojima Libertas I i II. Organizirana je izložba u humanitarne svrhe, jednog od osnivača "Montenegra", akademskog slikara Dimitrija Popovića. Prihodom od prodaje, kupljena je hrana i u studenom 1991. upućena kamionom za djecu u Vukovaru.

U listopadu 1992. Društvo je javno podržalo i pozdravilo akciju kulturnih i znanstvenih radnika Cetinja i Crne Gore u osudi pljačke kulturnih dobara iz dubrovačke regije kao i nastojanjima za povratak istih koji je uslijedio u svibnju 1994.

Društvo je bilo inicijator osnivanja Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, a izrađivani su i zajednički programi. Uz te zajedničke programe i Nacionalna zajednica i "Montenegro" imali su i svoje posebne programe. Nacionalna zajednica obavila je niz organizacionih i drugih poslova i s Društvom "Montenegro" organizirala u Zagrebu 25. i 26. studenoga 1994. skup Pola milenijuma Crnojevića štamparije, uz učešće više intelektualaca i znanstvenika iz Crne Gore i Hrvatske. Krajem 1994. i u 1995. godini, dolazi do prekida suradnje i sukoba s tadašnjim čelnim ljudima NZCH, koji je trajao je sve do 1999. U naznačenom periodu veći broj crnogorskih intelektualaca i uglednih pojedinaca napustio je redove NZCH.

U razdoblju od 1991. do 1998. godine Društvo je objavilo desetak knjiga. Osnivanjem Matice crnogorske 1994. godine započela je intenzivna suradnja Društva i Matice na kulturnom planu, a ta suradnja traje i danas.

Početkom 1999. godine, započinje proces objedinjavanja udruženja u Zagrebu sastankom predstavnika Društva "Montenegro" i "Luča", o uspostavi suradnje i zajedničkim programskim aktivnostima, kojem se pridružuje i veći broj članova Društva "Montenegro – Montenegrina". Nakon formiranja Koordinacionog

odбора crnogorskih udruga Grada Zagreba 2002., u ožujku 2003. godine dolazi do njihovog objedinjavanja u jednu udruhu, koja je tako dobila i brojnost i kvalitetu. S ponosom možemo reći da su s nama u aktivnostima i programskim događanjima sudjelovali i ugledni pojedinci iz javnog, kulturnog, znanstvenog i intelektualnog miljea Grada Zagreba, crnogorskog porijekla.

Od 1999. do 2006. godine, Društvo najveći dio svojih aktivnosti koordinira s NZCH. Među prvima iz tog perioda je i "Stav o crnogorskom pitanju" iz svibnja 1999. naglašavajući da se radi o stavovima Crnogoraca Hrvatske, ali da je pravo jedino građana Crne Gore da odlučuju o svojoj sudbini i o svojoj državi. Od 11. do 18. 11. 2000 organizirano je i potpisivanje Peticije za samostalnu Crnu Goru.

Članovi Društva su uzeli aktivno učešće u aktivnostima Nacionalne zajednice na izradi osnovnih dokumenata vezanih za održavanje Prvog i Drugog kongresa crnogorskih iseljenika u New York-u i na Cetinju.

Ne zanemaruje se ni osnovna djelatnost i svrha postojanja Društva. U periodu od 2000. do danas organizirano je oko 500 izložaba, na kojima su bili zastupljeni afirmirani crnogorski umjetnici, akademski slikari na počecima umjetničke karijere, članovi Društva i prijatelji Crne Gore. Tradicionalno, Društvo već godinama uspješno organizira Lučindanske susrete (ove godine su trebali biti 22. put), u okviru kojih je i započeta manifestacija Dani crnogorske kulture u okviru koje se danas javnosti Republike Hrvatske predstavljaju

najznačajnija događanja u suvremenoj kulturi Crne Gore (gostovanjem pojedinaca, kazališnih predstava, glazbenih grupa, pijanista, gitarista, violinista, opernih solista i sl.), kao i naša dostignuća na očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta. Odišta smo postali prepoznatljivi u Zagrebu po nizu manifestacija. Uz Dane crnogorske kulture, u suradnji s NZCH, Društvo je bilo nositelj aktivnosti na predstavljanju knjiga iz izdavačke djelatnosti NZCH, kao i godišnjem obilježavanju Dana nezavisnosti i Dana državnosti.

Od programa, treba istaći i Dokumentarni film u Crnogorskom domu, posebno uspješan i prepoznat od članstva- ovo je sedma godina, desetke amaterskih izložbi koje svjedoče o povezivanju sa lokalnom zajednicom (autorice koje su se po prvi put predstavile javnosti, iz niza gradova u okolici i šire) i Crnogorsku večer u Zagrebu, gdje se, uz goste, predstavljaju umjetnici iz Crne Gore.

Treba nadalje istaknuti djelovanje našeg Pjevačkog zbora, koji njeguje crnogorsku folklornu baštinu kao i pjesme šireg repertoara, i koji ove godine slavi vrijedan jubilej – 20 godina rada.

Ukupno djelovanje vjerojatno ne bi bilo moguće bez ukupne podrške institucija Republike Hrvatske i Grada Zagreba–stoga zahvalnost Savjetu za nacionalne manjine koji prepoznaje i vrednuje naše programe i institucijama Grada Zagreba i Milanu Bandiću, gradonačelniku.

Posebnu zahvalnost treba iskazati našem članu, umjetniku, akademiku Dimitriju Popoviću, koji je od osnutka pa do današnjih dana obilježio rad Društva, velikim nesebičnim umjetničkim doprinosom dao pečat Društvu.

Zaključno, biti i raditi u našem Društvu obogaćuje i oplemenjuje naš život, a posebno obavezuje sa nasljeđem koje su ostavili prethodnici:

Čin osnivanja svakako je važan pokretač svega, a izuzetna je zadaća bila i ostala kako očuvati i razviti Društvo i dovesti ga do današnjeg ugleda, sa kvalitetnim programima i prepoznatljivošću u lokalnoj i široj zajednici. Nadamo se da ovaj višedecenijski trud neće biti uzaludan, da će nove generacije to nastaviti i razviti nekom novom energijom i specifičnošću.

IN MEMORIAM: MILKA BABOVIĆ

Iako je često govorila da se nacionalno ne izjašnjava i da joj to ništa ne znači u životu, zadnjih dvanaestak godina (od 2008.) redovito je dolazila na sva događanja koja su crnogorska udruženja i Vijeće organizirali u Zagrebu i u Crnogorskom domu. Na svim predstavljajima knjiga, izložbama, druženjima, projekcijama dokumentarnih filmova, koncertima u povodu Dana nezavisnosti, Lučindanskim susretima Milka je bila tu.

U Zagrebu je u 83. godini života umrla Milka Babović. Svoju ljubav i privrženost Crnoj Gori pokazivala je prisustvo skoro svim manifestacijama i događanjima koja smo organizovali u Crnogorskom domu i Gradu Zagrebu.

Iz svoje bogate biblioteke znala je čečće donijet na poklon knjige za našu biblioteku. Tako nam je prije par godina poklonila Gorski vijenac - dvojezično izdanje (mađarski jezik), čiji je vlasnik bila njezina majka Katarina. O svom ocu Vidaku govorila je s posebnim pijetetom, prisjećajući se do detalja svega onoga što je bilo vezano uz njezin boravak u Crnoj Gori u zavičaju svoga oca. Od MILKA se opraštamo tekstom koji je sama napisala i koji govori o njenom boravku u Crnoj Gori - imala je deset godina - 1938.

Porodica BABOVIĆ

DAN DANAS NE LJULJAM VERIGE

Nikada nisam pitala svoju majku kada sam joj postala "velika ćerka", kada je spoznala da sam odrasla. Morat ću je pitati (otac nije više živ, umro je u zarobljeništvu). Tko zna šta će mi reći?!

Ja znam šta ću ja njoj reći: iznenadit će se kad sazna da sam ja konačno odrasla one meni čudesne 1938. godine. Ona nije sluti kada me je premjestila iz skupine "malih" u skupinu "velikih".

Te sam godine u oktobru navršila 10 godina. Ne znam zašto sam baš tad negdje u rano proljeće promovirana u majčinu desnu ruku za krpanje čarapa. Možda je tadašnja pedagogija određivala da to bude baš u toj

dobi. Ne znam, no to nije ni bitno, bitno je da sam bila preponosna zbog svojih iznenadnih zrelosti. I dok su se sestre i brat, "oni maleni", spremali na počinak, ja sam se šepurila nastojeći da se ne ubodem baš svaki treći put, pazeći da mi napršnjak ne padne s prsta barem dok su "djeca" u blizini.

Nisu to bile duge večernje sjedeljke, no tih pola sata «nakon osam» bilo je ravno ... ničemu nije bilo ravno!

Zatim sam tog ljeta završio osnovnu školu, u četiri razreda po nekadašnjem adetu. Na Vidov-dan, kada smo dobili dačke knjižice i ocjene u njima, svi su se držali strašno ozbiljno, govorili su nam ozbiljno, spominjući našu zrelost (s toliko škola i znanja u glavama!!!) i naše dužnosti u gimnaziji. Ja sam slušala "ozbiljno", meni je bilo jasno da sam odrasla jer već tri mjeseca krpam čarape s majkom u "kasne noćne sate".

Dokaz nad dokazima da sam "velika i pametna djevojka" bila je odluka mojih roditelja da me preko ljeta pošalju u Crnu Goru, u očevo rodno selo. Brat je bio sasvim mali i majka je morala ostati u Sarajevu. Otac je, čini mi se, morao na neke manevre. Budući pak da je bilo krajnje vrijeme da upoznam očevu postojbinu i svoju rodbinu (imat ću uskoro 10 godina!), Nije bio razloga da se kolebaju - MILKA ĆE PUTOVATI SAMA.

Najprije smo mi odrezali pletenice "da bi lakše držim kosu u redu". Zatim se na svjetlu dana pojavio kovčežić od pruća. U njega su poslagali sve ono što su smatrali da će mi biti dovoljno. Kovčežić od pruća s nekom čudnom bravom i ključić na lančiću oko vrata! Još mi se i sada, toliko godina kasnije, ponekad učini da mi golica po koži na prsima. A kovčežić od pruća mi je slabost: čini mi se da ću takav jedan imati barem još jednom prije nego što budem morao prestati putovati!

Vlak! Bila je to uskotračna željeznica od Sarajeva do Priboja na Limu. Večeras, dok ovo pišem, ponovo vidim sliku kupea u kojem me otac predaje nekoj meni nepoznatoj ženi. Nikada nisam pitala da li su i oni poznavali tu moju saputnicu, "anđela čuvara". Objasnili su mi da ću s "tetkom" staviti do posljednjih stanica vlakom i da će se ona dalje pobrinuti. Nisam bila ni uplašena ni zbunjena, samo sam se pravila odrasla i važno sam sjedila uspravnih leđa u svom kutu.

Priboj na Limu! Pamtim samo izlazak iz vlake i "anđela čuvara" koji me predaje šoferu autobusa, ljubi u oba obraza i ... nosom se opirem o staklu i gledam, gledam. A rijeci nikad kraja, ni rupčagama na tvrdoj cesti ...

U Bijelom Polju me šofer ostavlja u amanet jednoj starici koja putuje do Berana (današnji Ivangrad), "a pošljije će lako, do Andrijevice nije daleko, pobrinut će se ljudi ..." Utrpavamo se u crni osobni "ford", onaj četvorouglasti. (Kad god danas vidim u novinama sliku da su neki studenti negdje na svijetu naslagali u neki auto poput sardine, sjetim se tog "forda" i puta do Andrijevice.)

U rukama mi je pismo što mi je dao otac za rođaka koji ima kafanu u glavnoj ulici. Sva puna sebe vučem svoj kovčežić "korpu" i čitam natpise nad kafanama. Pozdravljam starije, odzdravljaju mi. Neću da pitam, jer "ja mogu sama".

Inalazim! (Zvuči teže nego što je bilo, jer je Andrijevice tada imala samo jednu ulicu, tu "glavnu".) Mislim da sam u stavu mirno odrecitirala pozdrav, čiji sam, odakle dolazim, kamo idem. Za stolovima u kafanici su bili gosti. Svi su gledali to smiješno žensko stvorenjce, što se tako junački glasi.

Sjećam se kao da se danas zbilo!

Striko Savo je čitao pismo, nitko nije pitao ni slovca.

Kad je pročitao, prišao mi je i poljubio me.

- Dobro došla, dijete! I sjedi! - pozdravio me je ozbiljno.

Meni je bilo pravo.

- Čija je, Savo?

- Vidakova.

- Kojega Vidaka?

- Božininog, iz Đulića.

(A ja sve to vrijeme sjedim, slušam i upijam - otkrivam jedan novi svijet.)

Ja sam određena, zna se od kojih sam, čija sam, koga predstavljam. Jedan po jedan od tih muškaraca mi se obraća, pita za oca, za majku, a ja odgovaram i sve mi je ljepše. Kako tko uđe u kafanicu, tako se obred pitanja o meni ponavlja, ponavljaju se i želje "da si zdrava i živa", pita se za oca i ... na stol dolazi čast: rahatlokum i čaša vode. A toga je bilo dosta, jer je glasnik požurio pješice u selo Đuliće, 8 km dalje od Andrijevice, da pronađe strica, očevog brata i da ga dovede.

Te sam sate tada među tim odraslim ljudima doživjela kao nešto poznato, možda zato što sam svog djeda Božinu izuzetno voljela, pa su me svi ti smireni, brkati "stričevi" sa svojim crnogorskim kapama i grubim čibukom u uglu usana podsjećali na njega.

A kasnije sam shvatila zašto su s toliko pažnje razgovarali sa mnom, jednim curičkom. Bila sam predstavnik porodice, pa su časteći mene častili mojega oca, majku. (Rakiju nisam tada još pila, zato sam se davila rahatlokumom!).

(Dok se moj stric Dušan spustio u Andrijevicu, ja sam i prodrijemala koji časak na sećiji.)

Put smo nastavili pješice, iza osamarenog konja. Tada sam zavoljela i danas još volim brdskog konjića. Činilo mi se da utire put kanjonom Zlorečice od njezina ušća u Lim kod Andrijevice pa sve do pod selo. Možda sam ga zavoljela i zato što se na njegovim leđima nekoliko puta našlo mjesto i za mene, tamo gdje se put malo širio, pa se stric odvažio da me onako umornu i snenu stavi na samar. On bi koračao pored konja i pridržavao me.

Jedan sam cijeli dan bila "gost iz grada". A već sljedećeg jutra sam primljena u porodicu sa svim pravima i dužnostima. Nisu me precijenili: dobila sam koze i jariće, odveli na obližnji proplanak iznad kuće i ... ostavili.

Nisam se toga dana proslavila: koze su izgazile i obrstile

nećiji povrtnjak, jer sam ja odjurila "samo na časak do rijeke da se bućnem u vodu". Logikom gradskog djeteta ja sam htjela ljetovati.

A moja je strina logikom ljudi koji ne mogu plandovati sljedećeg jutra objavila moju "degradaciju". Oduzeto mi je zvanje samostalnog kozara. Smjela sam u planinu babi u katun, gdje je ona bila s ovcama i skupljala smok (sir i kajmak) za zimu.

Selo Đulići je na kojih 800 m nad morem (možda i 900 m), a katun sela je na Asancu na Prokletijama. Do babine kolibe se pješačilo nekoliko sati. Putem smo ubili zmiju, vidjela sam smreku što ju je spržio grom, jamu u koju je prošle zime upao vuk, liticu s koje je "netko nekada pao i ostao živ" ...

U katun smo došli u smiraj dana. Žene planinke su upravo muzle ovce. Baba mi je samo mahnula čučeci uz muzlicu na ulazu u tor.

Sve je bilo za mene novo, jer svega toga nije bilo ni u gradu niti u bilo kojoj knjizi koju sam do tada pročitala. Sjedila sam na pragu kolibe i čekala babu. Muškarci su sjedili postrance i pušili. Kroz otvorena vrata koliba u našem katunu rumenila se razigrana vatra na otvorenim ognjištima.

Moja baba je bila najstarija planinka pa je njezina dužnost bila da "smiri" to planinsko naselje. Ona je hranila pse. Nju su jedinu noću poznavali i priznavali.

Kad bi se svi povukli u svoje stanove (to je pravo ime za kolibu u katunu), baba Ajkuna bi pošla od psa do psa, istresla nešto kačamaka pored njega, pustila ga s lanca i zavikala: "Oooo, Garooo! Ne daj da vuk udari u ovceee!"

Pas bi odgovorio lajanjem kao da obećava ...

A zatim bi se sve to ponovilo i sa Šarovom, i ostalim psima. A jeka bi vraćala babin glas i lavež pasa i sve bi se to ispreplitalo u nešto meni blisko i strašno, nešto čega sam se uplašila, od čega me je hvatala strava, nešto što nisam željela da prestane, što mi se u isto vrijeme sviđalo, uzbuđivalo me je.

Cijelo sam ljeto ostalo uz babu i ovce. Naučila me je razlikovati trave (stidim se koliko sam toga zaboravila!), Plesti cjedila od nekih žilave ali podatne trave, smijala se mojim pokušajima da zavrtim vreteno onim nesprenim prstima, pokušala me naučiti da razlikujem ovce. Svako je moje ime, a bilo ih je preko stotinu. Gledala sam u nju kao u nadnaravno biće, jer su meni ovce bile ili bijele ili "malo šarene". Nisam smjela ljuljati verige nad ognjištem "da ne udari vuk u ovce", nisam smjela reći da je telence lijepo a da ne kažem "mašala" jer ima uroka ...

I dan danas ne ljuljam verige, bilo koji lanac. Ne bojim se vuka, ali još uvijek mislim da je moja baba bila posebna planinka, kada su i psi i ljudi voljeli.

IN MEMORIAM: MIHAILO JOVIĆEVIĆ

Napisao: Dimitrije Popović

Duboko me potresla vijest o smrti dragog prijatelja i velikog slikara Mihaila Jovićeвиća. Prilikom zadnjeg posjeta njegovom domu i ateljeu na Cetinju predprošlog ljeta, Marko Špadijer i ja razgovarali smo s uvijek raspoloženim umjetnikom, lucidnog duha o njegovom novom ciklusu slika. Pokazivao nam je dovršene radove koje je pripremao za izložbu u Zagrebu u Muzeju Mimara.

Moje poznanstvo s Mihailom Jovićeвиćem koje se ubrzo pretvorilo u prijateljstvo datira s kraja šezdesetih godina prošlog stoljeća. Bio sam učenik trećeg razreda cetinjske gimnazije kada je, tada mladi slikar, Jovićeвиć bio profesor likovne i muzičke umjetnosti u toj srednjoškolskoj ustanovi. Naklonost novog profesora ovih predmeta stekao sam mojim interesom i poznavanjem umjetnosti. Pozvao me da prisustvujem postavljanju njegove prve velike samostalne izložbe 1968. godine u Umjetničkoj galeriji, (kasnije Plavom dvorcu) na Cetinju. Tom sam se prilikom upoznao s njegovim djelom.

Slika koja je posebno privukla moju pozornost tada aktuelnim naslovom i nekom tajnovitom simbolikom istovremeno je spajala i odvajala ovozemaljski svijet od onog onostranog čineći neobičnu likovnu cjelinu. Kompozicija je nazvana "Nad odrom Vaškanskog". Slika je bila inspirisana senzacionalnim uspjehom medicine kada je dr. Kristijan Bernard 1967. uspješno obavio prvu transplantaciju srca. Pacijent je bio pedeset četvorogodišnji Luis Vaškanski. Operacija je uspjela ali je zbog komplikacija s plućima pacijent nakon osamnaest dana umro. U stliziranoj i više asocijativnoj formi pri dnu Mihailove slike naslikan je odar s pokojnikovim tijelom na njemu. Ostatak velike površine platna činio je gusto ispunjen prostor s mnoštvom takođe stiliziranih i asocijativnih likova koji su se kao u nekom nebeskom roju nadnosili nad tijelom pokojnika, kao kakvo multiplicirano otjelovljenje duha umrlag. Činilo se da oslobođeni duh egzistira astralnom dimenzijom svoje nove stvarnosti. Dakle, život, smrt, onostrano, projektovat će se simbolično u nizovima budućih Jovićeвиćevih kompozicija. Spomenuta se slika pokazala kao paradigmatično djeo umjetnikove slikarske poetike. Slijedila su mnogobrojna djela mistične dinamike religioznih vizija. Svijet onostranog, koji je iniciran zemaljskim događajima, jedne burne istorije čiju

je nebesku dimenziju navijastio Onaj koji je došao na ovaj svijet kao sin Božji koji će se na Golgoti žrtvovati za druge. Biblija, te posebno novozavjetni motivi postat će temeljna preokupacija u bogatom opusu Mihaila Jovićeвиća sve do posljednjih dana njegovog života. "Moje slikarstvo počinje od stvaranja čovjeka, do raspeća na krst Golgote..." govorio je umjetnik. Odnos zemaljskog i nebeskog svijeta, imaginarnih kosmičkih prostora i stvarnog pejzaža Jovićeвиćevog životnog ambijenta, postat će trajno prožimanje simboličkih vrijednosti koje će se artikulirati autentičnim likovnim izrazom kome će Mihailo ostati dosljedan tokom cijele svoje karijere. Formalne će se vrijednost tog specifičnog slikarskog izraza vremenom inventivno mijenjati od dvodimenzionalne površine slike do njenih "produžetka" u instalacijama ili oslikanim predmetima - objektima. Forma oslikanog monumentalnog krsta postaje suštinska oznaka, centralni simbol sakralnog motiva kojeg naseljava bezbrojno mnoštvo protagonista biblijskih događaja. Hrist i Bogorodica su izjednačeni tim mnoštvom. Bog-čovjek, rođen od žene djevice, prihvatio je ljudsku sudbinu. Spasavajući čovjeka biva od njega raspet.

Dok pišem ove redove nižu mi se sjećanja na naša mnogobrojna lijepa druženja i razgovore o umjetnosti, na topla gostoprimstva njegove supruge Mace i sina Đorđa. Mihailo Jovićeвиć je puno učinio za crnogorsku kulturu i kao univerzitetski profesor i restaurator umjetnina, uvijek spreman da svoja iskustva prenese drugima. Prisjećajući se tog dugog niza godina našeg prijateljstva u mislima mi se javlja, poput prizora iz sna, kako nad Mihailovim odrom lebdi onaj njegov monumentalni krst sa siluetom Lovćena, crnogorske Golgote na kojoj će biti razapet umjetnikov Hrist. Dosljedan svom slikarskom svjetonazoru, moralnim integritetom dostojanstvenog individualca, odolijevajući primamljivom zovu pomodnih i zakašnjelih likovnih trendova, Mihailo Jovićeвиć ostaje istinski umjetnik čije je veliko djelo trajno obogatilo crnogorsku savremenu umjetnost. I u slučaju Mihaila Jovićeвиća može se primijeniti ona misao Gaetana Piconi "Život posvećen umjetnosti, jedno je od najvećih posvećenja koje umjetnost nije izneverila"

IZLOŽBA SLIKA "MASLINA DO VJEČNOSTI"

Tekst: Ružica Mitrović Maurović

U novouređenom prostoru Multimedijalnog centra Pučkog otvorenog učilišta Ante Babić u samom srcu Umaga Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag priredilo je krajem studenog izložbu "Maslina do vječnosti" i tako ljubiteljima lijepe umjetnosti predstavilo pulsku liječnicu i slikaricu dr. med. Ljiljanu Lazičić Putnik

Izložba je u skladu sa svim propisanim pravilima i mjerama Stožera civilne zaštite Istarske županije u prisutnosti članova predsjedništva Društva otvorena 21. studenog 2020. godine i mada je bila planirana u trajanju od dva tjedna uslijed zainteresiranosti građana, organizatora i sponzora produžena do 15. prosinaca 2020. godine.

Doktorica Ljiljana Lazičić-Putnik koja već preko čet-

desetak godina živi i djeluje u Puli, slikanjem se bavi od svojih najranijih školskih i gimnazijskih dana u Pančevu kada je kao gimnazijalka kod prof. Stojana Trumića akademskog slikara, ovladala crtačkim i slikarskim tehnikama. Svoj talent i ljubav njegovala je i tijekom studija medicine do današnjih dana. Početkom svog stvaralaštva osvajala je tehnike crtanja tušem što je kasnije razvila u kombinaciju tehnika gvaša, pastela i akrilnih boja. Sama autorica kaže da su joj uzori Picasso, Shagall, Escher, Hundertwasser, Klimt, Percan.

Do sada je Ljiljana Lazičić Putnik izlagala na dvadesetak samostalnih izložbi, više kolektivnih izložbi i ex tempora u zemlji i inozemstvu. Učestvovala je nekoliko slikarskih kolonija unutar i van granica Hrvatske, a njeni radovi danas krasi privatne kolekcije u Budimpešti, Torontu, Londonu, Beču, Luzernu, Rimu, Riminiju, Tr-

stu, Tokiju, Zagrebu, Hanoveru, New Yorku, Ljubljani, Štuttgartu, Antwerpenu, Beogradu, Melburnu, Pragu ...

Iz Ljiljaninog slikarskog rezimea saznajemo da nas "slikarica originalnom konstruktivnom apstrakcijom crteža medicinske inspiracije i zagonetnosti, približava raskošnom iluzionizmu višebojnosti. Ponekad kompliciranim slikarskim poljem ali lakoćom imaginacije duše i dernom kontroverzom uranja u kolorističke ekspresije venecijanskog karnevala... povremeno iskazuje i tendenciju modernističkog razračunavanja sa slikarskim bilom i hobijskim opredeljenjem. Bogatim stvaralačkim horizontom crteža kombiniranom tehnikom, vodi nas u neobičnost i postojanje istraživanja imaginacije. Crteži inspirirani istarskim gradovima, pejzažima i događanjima uvode nas u bogatstvo i magiju Istre. Slike rađene na papiru i platnu, kolorističkom tenzijom približavaju nas dinamičnom događanju boja".

Što joj slikanje znači opisala je sama rekavši:

"Život je umjetnost, a ljubitelji umjetnosti i života mogu iz slika osjetiti dodir, pokret, glazbu i poneku riječ... kao i ljepotu, virtualnost, lepršavost i intimnost figurativnog ekspresionizma i apstrakcije".

Profesorica Jasna Finderle o umjetnici kaže:

"Slikarsko pjesništvo liječnice Ljiljane Lazičić-Putnik zna upravljati tajnama. Dodajući samu sebe sebi, razriješit će sve osobne sukobe i nikad neće biti otplavljena. Izborom načina slikanja, pri kojem nema mogućnost

ispravaka, ne smije griješiti. Stoga, kroz snagu stvaranja i strpljenja pustinjaka, duša joj neće zapeti. U Ljiljaninom svijetu život je povlastica u bojama, gdje čak i nesreće čudotvorno vrve od sreće. Dobrog srca, njena misao će u obojanom platnu, mitski ohrabrena, po maslinicama razasuta, nesebično dijeliti vječnost."

A kako bi uživali u vječnosti maslinika i dugotrajno zabilježili ljepotu maslina, dio bogatog, lepršavog rada prepunog razdraganih oblika i razigranih boja sa izložbe Ljiljane Lazičić-Putnik može se pogledati na novoj web stranici Društva Crnogoraca i prijatelje Crne Gore "Bujština" Umag, cg-bujstina.hr.

SJEDNICE SKUPŠTINE NZCH

Sedma sjednica Predsjedništva NZCH, održana je telefonski 4. 12. 2020. godine.

Na sjednici se raspravljalo o realizaciji Programa rada za 2020. godinu i problemima njihove realizacije s obzirom na ukupnu epidemiološku situaciju.

Kako je cjelokupna aktivnost i djelovanje u 2020. godini uvjetovano epidemijom CORONE predsjedništvo je podsjetilo pojedince i tijela u udrugama članicama: PRVO: da je u svakoj udruzi procijeniti što od planiranih aktivnosti nije moguće nikako realizirati i DRUGO u kojoj mjeri je iskorištena mogućnost prenamjene sredstava za tzv. poboljšanje materijalne pretpostavke ostvarivanja programa (Odlukom Savjeta za nacionalne manjine od 13. 7. 2020.). Posebno su upozoreni čelnici udruga da pažljivo

iščitaju upute koje su im dostavljene uz navedenu odluku kako ne bi došli u situaciju da potrošene sredstva ne budu priznata. O svim nejasnoćama i dilemama vezano uz prethodno mogu razgovarati s tajnicom NZCH gospođom Milankom Bulatović.

Savjet za nacionalne manjine raspisao je Javni poziv udrugama i ustanovama nacionalnih manjina za prijavu programa kulturne autonomije za 2021. godinu. Rok za podnošenje prijedloga bio je 28. 12. 2020.

Na Sjednici održanoj 15. 12. 2020. Skupština NZCH jednoglasno je donijela Odluku o usvajanju financijskog plana NZCH za 2021. godinu prema kojoj je predviđeno ukupno 755.000 kuna prihoda i rashoda.

SJEDNICA VIJEĆA CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA

Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba održalo je 28. 12. 2020. desetu sjednicu na kojoj je donijelo Program rada Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Financijski plan za 2021. godinu

Nastojeći ostvarivati svoj osnovni cilj - očuvanje identiteta crnogorske nacionalne manjine i njenih nacionalnih obilježja, kao i osigurati njezin položaj brigom o ostvarivanju manjinskih prava predviđenih Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina i međunarodnim zakonima, Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba će prvenstveno djelovati na području politike (ostvarivanje političkih prava), povijesti, tradicije i nacionalnih specifičnosti.

Realizacija Programa rada u 2021. godini će biti prvenstveno određena ukupnom epidemiološkom situacijom u

Hrvatskoj i Crnoj Gori, u smislu mogućnosti prometne komunikacije i načina ponašanja u zatvorenim i na otvorenim prostorima.

Program Vijeća crnogorske nacionalne manjine grada Zagreba za 2021. godinu ostvarit će se kroz sljedeće aktivnosti:

I. INFORMIRANJE I IZDAVAČKA DJELATNOST

1. WEB stranica: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

Događanja i aktivnosti koje se odvijaju u okviru crnogorske nacionalne manjine u Zagrebu i Republici Hrvatskoj putem web stranice postala su dostupna i izvan granica prostora djelovanja.

Nakon što je dopunjen novi vizualni i sadržajno izmijenjen izgleda web stranice s bitno novim kvalitetnim rješenjima u pristupu informacijama, omogućen je prikaz na svim medijskim uređajima i dostupnost na

svim društvenim mrežama. U 2021. će se nastaviti s ažuriranjem novih tehničkih rješenja i promjena sukladno novim zahtjevima u tehnološkom i programskom smislu. Web stranicu održava tvrtka "Ador" d.o.o.

2. Sufinanciranje "Crnogorskog glasnika"

"Crnogorski glasnik" je službeno glasilo Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba. U njemu se objavljuju informativni prilozi o radu vijeća i Koordinacije crnogorske nacionalne manjine u RH te drugi tekstovi od interesa za pripadnike crnogorske nacionalne manjine. Nastavljajući aktivnosti na poboljšanju kvalitete glasila, Vijeće planira izdvojiti dio sredstava za tiskanje jednog broja Crnogorskog glasnika.

3. Biblioteka "Svjedočanstva vremena"

Štampanje knjige Dušan Otašević "NJEGUŠI KROZ VRIJEME" Knjiga je prvi put objavljena 1999 godine. Knjigu je trebalo tiskati u 2020. godini, ali je zbog rebalansa Financijskog plana-epidemija Corona virusa-to odgođeno. Vijeće u 2021. godini planira završetak ovog projekta i objavljivanje knjige.

II. KULTURA I SPORT

1. Nastavak sufinanciranja projekta DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM DOM

Za 2021. godinu planirana s prikazivanja filmova povijesne, zemljopisne i tematike prirodnih ljepota iz arhiva RT CG.

2. Nastavak suradnje s Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore, u projektu CRNOGORSKI KNJIŽEVNICI U ZAGREBU I HRVATSKI U PODGORICI planiran je za 2021. godinu. Nakon predstavljanja Ivane Simić Bodrožić u Tivtu, u ožujku u Zagrebu crnogorskog pjesnika akademika Mladena Lompara, akademika Pavla Goranovića, 2021. godine u suradnji s HNV CG će biti štampana i predstavljena zbirka pjesama hrvatskog književnika Petra Gudelja.

III. OBILJEŽAVANJE ZNAČAJNIH DATUMA I OBLJETNICA

Pitanje očuvanja nacionalnog identiteta crnogorske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu ostaje jedan od prioritetnih zadataka Vijeća.

1. Dan nezavisnosti Crne Gore i Dan Vijeća

Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba je obilježavalo ovaj datum SVEČANIM KONCERTOM u Muzeju Mimara na dan 21. 5. 2021. godini sukladno ukupnim okolnostima i uvjetima Vijeće će organizirati

prikladno obilježavanje ovog datuma.

2. Lučindan

Manifestacija se organizira pod nazivom Lučindanski susreti i odvija se u Zagrebu uz učešće GRADA GOSTA iz Crne Gore. U 2021. godini sukladno ukupnim okolnostima i uvjetima Vijeće će sudjelovati u prikladnom obilježavanju ovog datuma.

3. Knjaz-kralj Nikola I.

Za jednu od najpoznatijih povijesnih ličnosti Crne Gore, koji je postao njenim knjazom 1861. i kraljem 1910. i njom vladao punih 60 godina, u 2021. vezane su dvije obljetnice: 180 godina rođenja (1841.) i 100 godina smrti (1921.) Vijeće će prigodnim programom obilježiti ove obljetnice

IV. SURADNJA U ZEMLJI I INOZEMSTVU

Cilj planiranih predavanja i tribina je upoznavanje pripadnika crnogorske nacionalne manjine s značajnim temama i imenima iz crnogorske povijesti, kao i aktualnim temama značajnim za crnogorski narod i crnogorsku državu, kao i s bitnim obilježjima onoga što nazivamo kulturna, materijalna i nematerijalna baština. Tribina: "Trinaestojulski ustanak crnogorskog naroda protiv fašizma-između dogmatizma i revizionizma" U okviru obilježavanja 80 godina 13. 7. 1941. Učesnici-predstavnici Matice crnogorske

V. OČUVANJE JEZIKA, PISMA I KULTURE, SUDJELOVANJE U JAVNOM ŽIVOTU I UPRAVLJANJU LOKALNIM POSLOVIMA

Učešće u donošenju svih odluka na razini Grada Zagreba koje se tiču manjinske problematike i manjinskih prava, naročito prava pripadnika crnogorske nacionalne manjine. Briga o primjeni i ostvarivanju članka 22. Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama-Zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina u RH. Pomoć pri rješavanju pojedinačnih slučajeva kršenja manjinskih prava pripadnika crnogorske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu ostaje jedna od prioritetnih aktivnosti Vijeća. Učešće u sjednicama i odlučivanju 4. Sjednice Međuvladinog mješovitog odbora za manjine.

VI. ZAJEDNIČKI PROGRAM KOORDINACIJE VIJEĆA CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE I VIJEĆA CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA Nakon provedenih izbora 2021. godine Vijeće će aktivno sudjelovanje u aktivnostima vezanim uz zajedničke aktivnosti na području RH u organizaciji vijeća, predstavnika i crnogorskih uduženja.

PROTEST PRED SKUPŠTINOM CRNE GORE

Uredio: Danilo Ivezić

Protest patriotskih organizacija zbog najave usvajanja izmjena Zakona o slobodi vjeropovijesti, održan je 28. decembra 2020. ispred Skupštine Crne Gore u Podgorici.

Kolone vozila s crnogorskim obilježjima došle su u Podgoricu iz više crnogorskih gradova.

"Ne dajmo svetinje mira, razuma i strpljenja nikome i čuvajmo ih prije svega i od nas samih. Gore glave i gore krila, orlovi nezavisne Crne Gore", poručio je **Peđa Vušurović**.

"Mi se danas dijelimo jednom za vazda ne po naciji, već po vrijednostima – na antifašiste i fašiste, slobodne i prodane. Nema sumnje – danas se izdaje Crna Gora. Započinje se stvaranje jednonacionalne i jednovjerske države. Dizanjem ruke pete kolone mi postajemo stranci u svojoj državi. Postajemo jedina zemlja u modernoj Evropi gdje slobodno ispovijedanje vjere zahtijeva odricanje od svoje nacije", rekao je **Nemanja Bartićević**.

Andela Borilović, kazala je da su se građani danas okupili ispred Skupštine da dignu glas protiv okupacije. "Obesmišljavati važne datume je bezobrazluk i izdaja.

Crna Gora ne može opstati kao multietnička ako joj se otme 500 godina kulturne baštine. Onda su Crnogorci jedini evropski narod čijim se manastirima rukovodi iz druge zemlje. Uzeli ste da branite pravoslavlje od Crnogoraca kod kojih je pravoslavna luča gorjela kad niđe drugo nije".

Podršku okupljenim građanima dali su i poslanici opozicije.

"Odgovornost za zdravlje svakog čoveka obavezuje nas da poštujemo epidemiološke mere, zato danas – odgovorno, s maskom na licu i fizičkom distancom pokažimo civilizacijsku udaljenost od onih koji su nas prodajom Crne Gore primorali da u ovakvim okolnostima stanemo u odbranu jedine otadžbine", saopšteno je iz tih organizacija.

Skup su podržala i brojna udruženja iz dijaspore.

Patriotske organizacije su u apelima za okupljanje insistirale na „mirnom, građanskom protestu, kojim ljudi svih vera i nacija, kao i ateisti, treba da pokažu odlučnost i da se suprotstave brisanju crnogorskog državnog i nacionalnog identiteta i posrbljavanju istorije Crne Gore".

RAZORNI POTRES POGODIO HRVATSKU

Tekst: Maša Savićević; Foto: Hina

Potres kod Petrinje 2020. magnitude 6,4 MW pogodio je 29. prosinca 2020. godine, u 12:19 sati, Sisačko-moslavačku županiju s epicentrom 3 km jugozapadno od grada Petrinje.

Maksimalni intenzitet osjećaja procijenjen je na od VIII. (jako štetno) do IX. (razorno) stupnja na europskoj makroseizmičkoj ljestvici. Ovom su događaju prethodila tri velika potresa, od kojih najjači magnitude MW5,2. Nakon ovoga, uslijedila je serija nekoliko stotina potresa, od kojih najjači magnitude 5,0 po Richtеровој ljestvici. Poginulo je sedmero osoba, od toga petero u Majskim Poljanama, a po jedna u Žazini i Petrinji.

Potres se, osim u cijeloj Hrvatskoj, osjetio i u dijelovima Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Češke, Italije, Mađarske, Njemačke, Rumunjske, Slovačke, Slovenije i Srbije. Epicentar potresa bio je u Strašniku, a dubina potresa iznosila je 10 km.

U Sisku se srušio krov bolnice, oštećeno je dosta objekata, no znatno teže je stradala Petrinja, čije su ulice pune ruševina. Veliki broj zgrada je značajno oštećen, svakako onesposobljen za stanovanje.

Ljudi su u panici skakali s krovova, na kojima su pravljali oštećenja nastala dan ranije. Iz smrskanog automobila vatrogasci su izvukli dijete i muškarca. Zatrpane su bile prometnice, na vlastitu odgovornost vozilo se napuknutim i nesigurnim mostom na ulazu u grad, u pomoć Petrinji krenuli su i pripadnici Hrvatske gorske službe spašavanja.

Hrvatska vlada donijela je odluku da 5. januar proglaši danom žalosti.

Premijer Andrej Plenković poručio je kako se radi o "poruci solidarnosti i potpore u ime cijele Hrvatske" i tu odluku, donesenu na poticaj šefa diplomacije Gordana Grlića Radmana, nazvao je "ispravnom porukom", prenosi Hina.

OBILJEŽEN MEĐUNARODNI DAN TOLERANCIJE

Tekst: Slavica Šarović; Foto: Slavica Šarović

Povodom Međunarodnog dana tolerancije, Koordinacija vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Zagrebačke županije je 16. studenoga organizirala javni razgovor na temu tolerancije. Na događaju su sudjelovali predstavnici nacionalnih manjina Zagrebačke županije predvođeni predsjednikom Koordinacije Salihom Huremovićem.

O položaju nacionalnih manjina, stanju zaštite ljudskih i manjinskih prava te toleranciji u hrvatskom društvu gvorila je dr. sc. Antonija Petričušić, docentica na Katedri sociologije Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu s kojom je razgovor vodio Goran Beus Richembergh, predstavnik njemačke nacionalne manjine Zagrebačke županije. Petričušić je članica Savjeta za ljudska prava pučke pravobraniteljice, te članica savje-

todaynog vijeća Okvirne konvencije o pravima nacionalnih manjina Vijeća Europe gdje predstavlja Hrvatsku.

– Koordinacija vijeća i predstavnika nacionalnih manjina – Zagrebačke županije želi obilježiti Međunarodni dan tolerancije posebnim i prigodnim programom. Najvažnije je to što smo izdali brošuru u kojoj smo na edukativan način ispričali što je tolerancija, zašto slavimo današnji dan, te kako se manifestiraju oblici netolerancije. Današnjim programom podsjetit ćemo se na Generalnu skupštinu UNESCO-a održanu prije dvadeset godina koja je 16. studenoga proglasila Međunarodnim danom tolerancije i donijela deklaraciju o toleranciji – rekao je Beus Richembergh te istaknuo da je osim o manjinskim pravima i toleranciji manjina, predstavljen širi okvir jer tolerancija ne znači samo toleriranje manjina nego i svih drugih i drukčijih.

U obilježavanju Međunarodnog dana tolerancije sudjelovali su i učenici Glazbene škole u Dugom Selu gdje je razgovor održan u skladu s epidemiološkim mjerama vezanim za zaštitu zdravlja sudionika od koronavirusa.

MANJINE SU VRLO DOBRO INTEGRIRANE U HRVATSKO DRUŠTVO

Tekst: Slavica Šarović; Foto: Slavica Šarović

Koordinacija vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Zagrebačke županije organizirala je povodom Međunarodnog dana ljudskih prava predavanje na temu nacionalne manjine.

Salih Huremović, predsjednik Koordinacije, najavljujući predavanje naglasio je koliko je Međunarodni dan ljudskih prava važan, te riječ dao predavaču profesoru Marijanu Lipovcu, predsjedniku Hrvatsko-češkog društva.

– Nedavni Međunarodni dan ljudskih prava, koji se obilježava 10. prosinca, obično je povod da se progovori i o nacionalnim manjinama u Hrvatskoj, o njihovom položaju u društvu i nekim specifičnim pravima koja im svojim zakonima daje hrvatska država, a koja su u osnovi prava stečena u ranijim vremenima i zatim nadograđivana i proširivana. U Hrvatskoj postoje 22 priznate nacionalne manjine koje se izriekom navode u izvorišnim osnovama Ustava, i njihova kolektivna prava regulirana su Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina i još nekim zakonima i ti se propisi provode, više ili manje uspješno, kao uostalom i svi drugi zakoni. O manjinama se u javnosti nekako najčešće govori u tom kontekstu, koliko se ti zakoni provode, koliko su manjine, a to zapravo znači njihovi predstavnici, zadovoljni provedbom te položajem manjina i njihovom integriranošću u društvo. Pogrešno se zna steći dojava da time manjine zapravo traže i uživaju neka prava koja im ne pripadaju, koja su rezultat vanjskih pritisaka, a ne stvarne želje domaćih političkih aktera da se status

manjina u Hrvatskoj riješi na zadovoljavajući način – rekao je Lipovac.

Istaknuo je da, s druge strane, treba poći od stava da su manjine vrlo dobro integrirane u hrvatsko društvo i da se prije svega osjećaju građanima Hrvatske, ali se pritom svojim identitetom ipak izdvajaju od većine hrvatskih građana i čuvaju ga. Lipovac je govorio i o povijesti nacionalnih manjina u Hrvatskoj te ostalim aspektima vezanim za manjine. Nakon Lipovčeva predavanja održan je glazbeno-poetski program u kojem su sudjelovali profesorica Sonja Kušec Bećirević, koja je svirala nekoliko skladbi na flauti i čitala svoje pjesme, i pjesnik Abdulah Bećirević koji je također pročitao nekoliko svojih pjesama. Predavanje je održano uz pridržavanje epidemioloških mjera i ograničen broj sudionika, te je praćeno i online.

ŠEDNIK ČETVRTKOM U ORGANIZACIJI MATICE CRNOGORSKE

Uredila: Maša Savićević

Matica crnogorska nastavlja s programskim serijalom Šednik četvrtkom – serijal tribina i rasprava a istaknutim intelektualcima, naučnicima i kulturnim poslenicima o aktuelnim dešavanjima i problemima sa kojima se suočava crnogorsko društvo i kultura, ali i o regionalnim i globalnim prilikama

U petom po redu Šedniku četvrtkom gostovao je **Bran-ko Lukovac**, crnogorski diplomata i koordinator Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru. Lukovac je istakao da se Crna Gora sada nakon referendumu nalazi u najvećoj opasnosti.

Na početku je bilo riječi o Lukovčevoj bogatoj diplomatskoj karijeri, saradnji sa UNESCO-m i stavljanjem, između ostalih, Kotora, Durmitora i Tare na listu zaštićenih kulturnih dobara. Razgovarano je o raspadu Jugoslavije, njenom ugledu i nemoći da diplomacija riješi krizu. Lukovac je govorio o svom povratku u diplomaciju 1999. i putu Crne Gore do referendumu 2006. godine. Posebno je istakao organiziranje i ulogu Pokreta za nezavisnu i evropsku Crnu Goru, naglašavajući, nakon svega, mišljenje da ga nije trebalo raspuštati i da bi bilo korisnije po Crnu Goru da je nastavio djelovanje kao politički faktor. Podsjetio je i na projekat Pokreta pod nazivom "Kakvu Crnu Goru hoćemo".

Nekadašnji istaknuti diplomata i koordinator "Pokreta..." rekao je da je bilo očekivano da jednom dođe do smjene vlasti u Crnoj Gori, ali način na koji je to ostvareno- uz

veliko angažiranje Srbije, Srpske pravoslavne crkve i svih onih koje je ona pokušala objediniti- na sluti na dobro Crnoj Gori.

"Opravdano su snage koje su privržene Crnoj Gori, kao demokratskoj, građanskoj, sekularnoj državi, državi koja vidi sebe kao dio Evrope i evroatlaskih okvira, sa razlogom zabrinute da li će ova promjena zaista voditi prema tim ciljevima ili će krenuti u drugom pravcu s obzirom na angažman ovih spoljnih činioaca. Ne zaboravite da je Vučić svojim prethodnicima zamjerio što su dozvolili da Crna Gora organizuje referendum, te će im on dalje pokazati kako se to radi"- naglasio je Lukovac.

Po njegovim riječima postoji ozbiljna zabrinutost što ova nova ekspertska vlada, kako je nazivaju, može da uradi u datim okolnostima. Postoji ozbiljna sumnja da li su to eksperti kadri da vode jednu državu i da li je taj okvir ministarstava najbolji okvir ili se tu radi o uplivu nekih drugih, naročito kada je u pitanju spoljni činilac- SPC i Srbija, posebno je istakao Lukovac.

Komentarisan su i rezultati izbora u SAD-u i njihova implikacija na balkanske države.

Gost Matice crnogorske u šestom Šedniku bio je **Marko Špadijer**, istaknuti crnogorski intelektualac, dugogodišnji generalni sekretar Matice crnogorske i glavni i odgovorni urednik časopisa Matica.

Najprije je bilo riječi o jubileju, 20 godina izlaza časopisa Matica, čiji je Špadijer pokretač i glavni i odgovorni urednik. Razgovarano je o razvoju crnogorskih institucija kulture u periodu socijalizma i borbi za nacionalni identitet i emancipaciju. Špadijer je govorio o smjeni vlasti u Crnoj Gori krajem osamdesetih godina prošlog vijeka i borbi crnogorskih intelektualaca protiv Miloševićevog režima. Zatim o potrebi osnivanja nezavisnih crnogorskih institucija a posebno Matici crnogorskoj i njenim strateškim programima: Crna Gora pred izazovima budućnosti i Crna Gora na evropskom putu. Kao istaknuti član Pokreta za nezavisnu, evropsku Crnu Goru Špadijer je ocijenio njegov rad i državnu politiku nakon referendumu 2006. godine. Poznat kao intelektualac koji beskompromisno iznosi

svoj stav o dešavanjima na političkoj sceni, Špadijer je analizirao političke i društvene prilike prije i nakon avgustovskih izbora, kao i djelovanje suverenističkih političkih partija.

Zabrinjavajuće je ćutanje institucija Univerziteta Crne Gore, CANU-a, crnogorskih muzeja, nacionalne biblioteke, pogotovu na koncepte 4 u 1... Partije iz suverenističkog bloka treba da se opamete- kaže Špadijer- da se u susret kongresa oslobode mangupa iz svojih redova, da egoizam stave na drugu stranu, prepoznaju svoje slabosti i izađu sa programom prosperiteta Crne Gore, da nastave saradnju na tom putu. S druge strane suverenisti koji nemaju političkih ambicija moraju održavati svijest da je jedini izlaz Crne Gore u suverenosti, samostalnosti i građanskoj opciji. Principi koji su upisani u Ustav Crne Gore. Država je sada ugroženija nego devedesetih godina kada je ugroženost bila više pojedinačna, u smislu fizičke ugroženosti- istakao je Marko Špadijer.

Rade Bojović gost Šednika četvrtkom, održanog 10. 12. 2020. Crna Gora nije više sekularna država- kaže Bojović, a premijerovom ekspozeu je sto godina praznine.

Nova crnogorska Vlada je nekompetentna, nekvalifikovana i jalova. Premijer Zdravko Krivokapić je proizvod političke volje Srpske pravoslavne crkve, a njegovi ministri su ljudi bez iskustva i na početku političke karijere... Kriterije za članove Vlade je nametnuo premijer, pa nije ni čudo da je većina članova vezana uz SPS... Model ekspertske vlade je besmislica, jer iza eksperata i stručnjaka moraju stati političke stranke. Premijer o

politici ne zna ništa, on ne razumije politički, pravni sistem- kaže Bojović.

Crna Gora je prije imala pretjeran broj ministarstava, ali ova redukcija je mimo svih kriterija pogotovo ovo čuveno 4 u 1. Čitav koncept je sulud, a osoba apsolutno nekompetentna. Namjera je štetočinska, ona će u praksi proizvesti niz problema. Narednih mjeseci ćemo gledati permanentan politički showu program... Vrijeme koje je pred nama će pokazati u kojoj mjeri se oni resorno snalaze. Ako ova Vlada dobaci do najgore DPS-ovske biće to njen najveći uspjeh...

Crna Gora je gubitnik ovih izbora- zaključuje Rade Bojović.

Moderator svih razgovora je novinarka **Tanja Pavićević**.

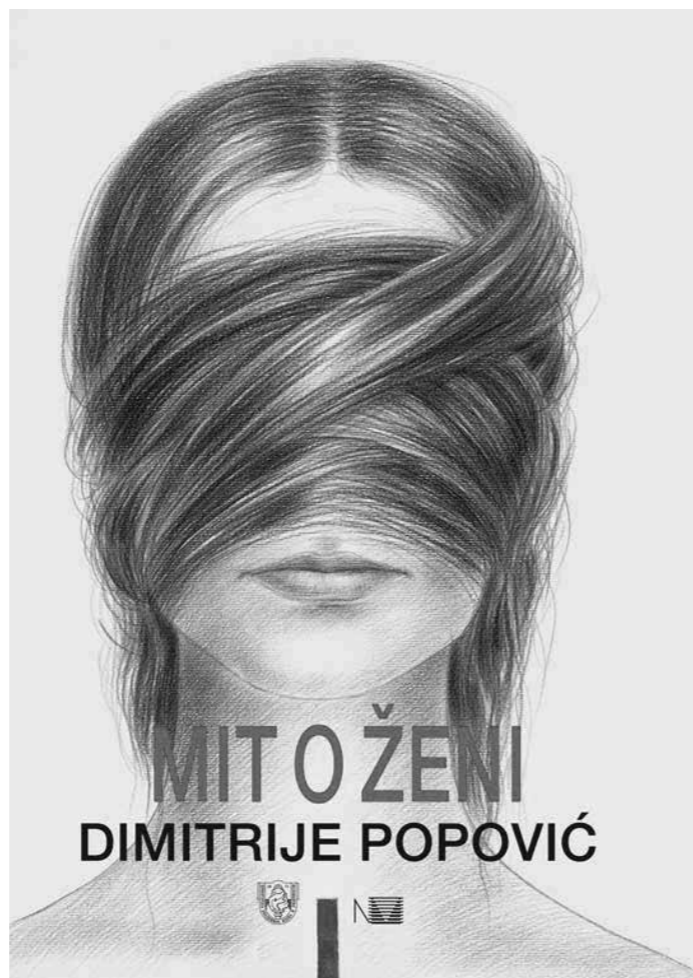
DIMITRIJE POPOVIĆ - MIT O ŽENI

Tekst: Vesko Pejović

Krajem prošle godine, u izdanju Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (CANU) i Narodnog muzeja Crne Gore, objavljena je monografija "Mit o ženi" crnogorsko-hrvatskog slikara i pisca Dimitrija Popovića čije se pedesetogodišnje stvaralaštvo u velikoj mjeri odvijalo u znaku žene. Ova knjiga je sinteza ženskih likova koji su do sada bili izvor njegovog neiscrpnog nadahnuća.

Unjoj se sriječemo sa prvom biblijskom ženom Evom, ranim radovima gdje je prikazao ženu između stvarnog i nadrealnog, ciklusom prožimanja erotizma i smrti, portretima slavnih Leonardovih ženskih likova, Danteovim poetskim slikama Euripidove Medeje, mitske Meduze, mitske grčke boginje Kloride (koja je u starorimskoj mitologiji poznata kao Flora), rimskom boginjom Dijanom, lijepom i ekstravagantnom egipatskom kraljicom Kleopatrom, zgodnom Lukrecijom, ženom plemića Tarkvinija Kolatina iz legendarne povijesti ranog Rima, Juditom – zanosnom udovom iz Betulije, Salomom – magičnom plesačicom koja na rođendanskom slavlju njenog očuha kralja Heroda traži od njega glavu Ivana Krstitelja, Marijom Magdalenom – lijepom ženom iz Magdale kojoj je Mesija oprostio grijeh, Svetom Agatom – ljupkom Sicilijankom iz III vijeka, Laurom de Noves koju je Petrarka sreo u Crkvi Svete Klare u Avinjonu?, Ivanom Orleanskom – mučenicom i sveticom, Svetom Terezom iz Avile, Merlin Monro – u čijem se karakteru ogledaju podjednako erotizam i smrt, lijepo i ružno, sklad i ekspresija, seksipilnom i zavodljivom Brižit Bardo, sa Edit Piaf – čije je ime bilo zaštitni znak francuske šansone, Travijatom – lijepom kurtizanom, fatalnom i lijepom Cigankom Carmen, – lijepom operskom pjevačicom Florie Toske, glumicom rafinirane ljepote – Katrin Denev, Galom – suprugom Salvadora Dalija, francuskom filmskom zvijezdom Žilijet Binoš, Peraštankom Jacintom Kunić, knjeginjom Jelenom Balšić, makedonskom princezom Kosarom – suprugom dukljanskog kralja Vladimira kao i briljantno opisanim Njegoševim odnosom prema ženi u životu i pjesništvu.

Uz svaki ciklus ili pojedinačni rad objavljeni su Popovi-

ćevi sažeti tekstovi, eksplikacije određene teme, odnosno određenog ženskog lika a uz neke ima i Dimitrijevih stihova koji dočaravaju njegov doživljaj tih ličnosti.

U predgovoru naslovljenom "Rađanje i razumijevanje tajanstva", akademik CANU **Pavle Goranović** između ostalog navodi:

-Umjetnik razjašnjava pojam žene, ne da bi tek osjenčio njenu drevnu i sadašnju poziciju, već proces ide u obrnutom smjeru: time nam razotkriva svijet i njegove mijene. Na taj način ispisuje i uvijek mističnu pohvalu Ženi, ali istovremeno dotiče vizuelne simbole i metafizičke pojmovnike od kojih je ovaj motiv satkan kroz istoriju. Pojam sagledava u punoći, čime nas upućuje na mnoge čudi same umjetnosti. Brojna su njena ogledala. Eno ih, sežu sve do "nedokučive misterije trajanja"

žene. I knjiga i slika (ali i ljepota, drama, sudbina...) su ženskog roda: nijesu li to bazične Dimitrijeve strasti u okviru kojih se njegov sistem za predstavljanje misli množi i usavršava?

U komešanju stvarnog i nadrealnog, umjetnika zanima odnos čulne i duhovne ravni – koliko su oni u vezi i oprečnosti? Put je to od čednosti do strave, od naivnosti do opscenosti, od ljepote do izopačenosti sve do fatalnosti kao neizostavnog motiva. Sva ta ukrštena značenja umjetnik posmatra u zajednici. Tako sjedinjene teme čine i jedinstven mit, stvoren iz pobrojanih vlastitih snoviđenja i iskušenja svijeta.

Budući da je Dimitrijevo likovno i književno stvaralaštvo podstaknuto i crnogorskim usudom, u ovoj jedinstvenoj galeriji stanuju i žene iz crnogorske povjesnice, pomalo skrajnute unutar nacionalne istorije i umjetnosti, ali obilježene univerzalnom tugom i duhovnošću. Autor je svoje stavove donekle približio Njegoševom poimanju ljepote (otud je i uvodni citat same monografije "sovršenstvo tvorenija") a likovima Kosare ili Jelene Balšić dodjeljuje oreol tragične ljepote, čime ujedinjuje ličnu dramu sa onom koju proživljava zemlja, što je nadomak antičkim svojstvima. Niz omamljujućih relacija umjetnik nalazi i u savremenim fenomenima, čime elegantno polemiše i sa proizvodima postmodernog doba. U okviru tih kosmičkih ciklusa, razmjenjuju se i osobine žena – simbola. I tako Dimitrije prati mnoga ispoljavanja žene, tumači sveto i proketo u njihovim preplitanjima. Prožimanje likova i sudbina objedinjuje se u ljepoti erosa i blizini smrti koja, ipak, sve nadmašuje.

"Mit o ženi" je smješten tačno na samom raspeću koje zauzima pojam žene kroz nepredvidljiva vremena. Jedinstveno je središte u kome se ukrštaju autorov

talenat i intelekt, te njegova zavidna saznanja o temi koju obrađuje i koja stalno unapređuje. Iskazuje se tako kao kompletan autor čija se interesovanja dopunjuju...

Dimitrije polazi od teze da je žena mit po sebi i taj mit prati kroz istorijske i druge preobražaje...

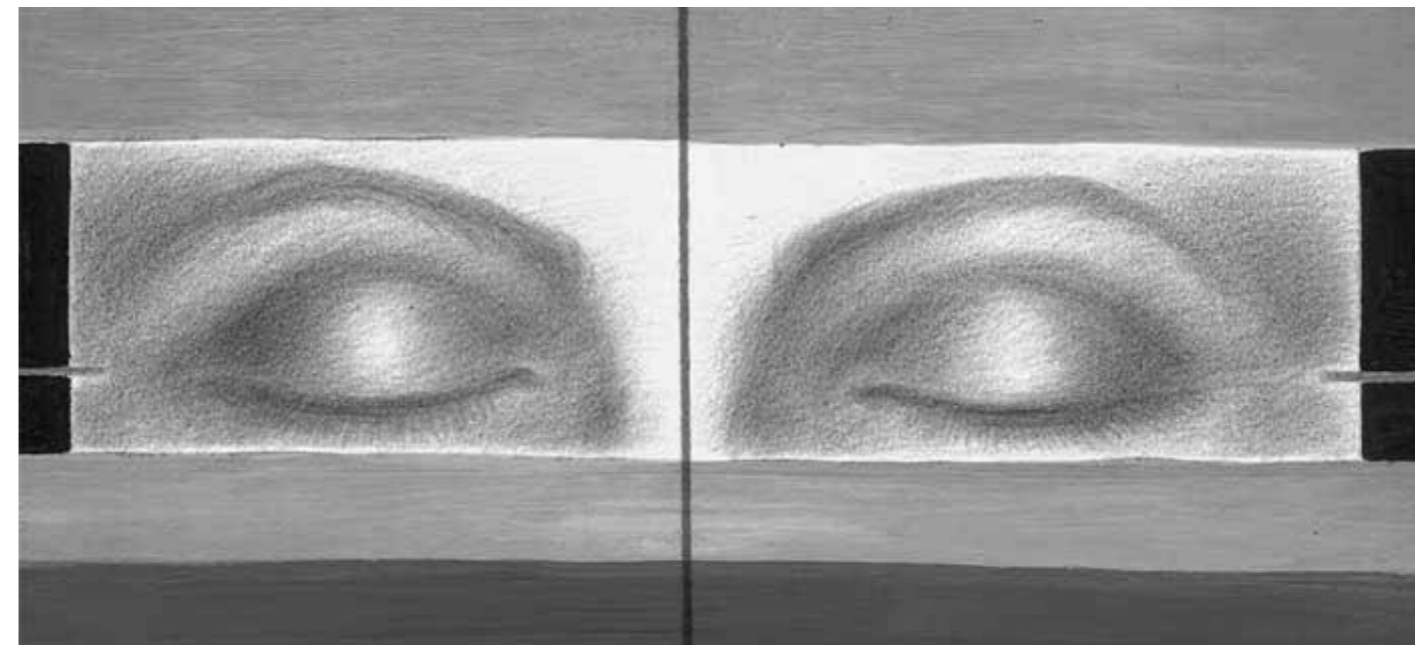
I figurativno i konceptualno bavljenje ovom temom Dimitrija svrstava među najveće poznavaoce ove velike teme.

Poštovani čitaoci, kako se zbog epidemije Covid-19 promocija na Cetinju ove divne monografije vjerovatno neće uskoro održati, u dogovoru sa autorom, za Vas prenosim tekst:

NJEGOŠ — IZMEDU MITA I STVARNOSTI ŽENE

Koliko je žena u bogatoj složenosti svoga bića bila izazov za pjesnika, govori specifična situacija vladike crnogorskog Petra II Petrovića Njegoša. Odnos prema ženi u životu i pjesništvu Njegoševom baca zanimljivo svjetlo na njegov tragični lik, na njegovo bogato djelo u kojem žena dobija posebno mjesto. Od potresne sudbine sestre Batričeve do suptilnih i složenih nijansiranja drugih ženskih likova. U tom nas smislu posebno zanima delikatno pitanje što se odnosi na onu intimnu stranu Njegoševе ličnosti.

Zasigurno nije bilo lako uspostavljati "tužnu harmoniju" između prohtjeva tijela ili naslada puti i dostojanstva duhovnog autoriteta vladike, što podrazumijeva apstinenciju profanih zadovoljstava. U kolikoj su mjeri stihovi erotskog sadržaja odraz Njegoševih lascivnih fantazama, a u kolikoj odraz vlastitog ljubavnog iskustva transponiranog u literarnu formu? Na ovo pitanje je teško dati decidan odgovor. Ali upravo nam to daje

za pravo da formiramo mišljenje koje se bazira na nekim delikatnim pojedinostima iz pjesnikove biografije i evidentnog erotskog naboja njegovih stihova. "Pustinjak cetinjski" je bez sumnje živio intimno raspeće svoga bića. Poznate su spekulacije o njegovoj ljubavnoj vezi iz Perasta, 1844. godine, koja je po nekima inicirala pjesmu "Noć skuplja vijeka", zatim javno izražavanje otvorenih simpatija prema slavnoj plesačici Flori Fabrin iz Trsta, što je takođe rezultiralo pjesmom ("Tri dana u Triestu"), te na kraju boravci u Veneciji, Beču i Napulju ukazuju na delikatne okolnosti u kojima se nalazio vladika crnogorski. Ova delikatnost u kontekstu intimnih problema ima posebno značenje s obzirom na činjenicu da je Njegoš prvenstveno bio pjesnik. Rođen je kao istinski poeta, a sticajem okolnosti je postao vladika crnogorski. U tom smislu je njegov senzibilitet po prirodi stvari bio posebno izražen u odnosu na žensko biće. Zbog svog pjesničkog dara i društvenog statusa duhovnog i svjetovnog poglavara, Njegoš je kao kršćanin morao biti svjestan stimulativnog djelovanja zabrane. "Za čovjeka se zabrana", kako kaže Žorž Bataj, "nikada ne javlja bez otkrića zadovoljstva, niti se zadovoljstvo javlja bez otkrića zabrane... unutrašnje iskustvo erotizma traži od onoga ko ga doživljava da u istoj mjeri osjeća zebnju na kojoj se temelji zabrana i želju koja vodi njenom gaženju".

Pouzdan način oslobađanja unutarnjeg konflikta rezultirao je bogatom poetskom formom Njegoševog stvaralačke osobnosti. Upravo nam pjesnikovo djelo, u ovom slučaju "Gorski vijenac", otkriva složenost Njegoševog erosa, upućuje na specifičnost vladčinog libida. Posebno je zanimljivo Mustaj kadijino divljenje lijepoj Fatimi.

To se divljenje ostvaruje inventivnim metaforama iznimne izražajnosti poput one "usne su joj ružom uzdane". Arhaična riječ "uzdane" gotovo idealno izražava pjesnikovu strastvenu prirodu. Crvene usne gore od mirisa što raspaljuje požudu. Da li je Njegoš u Mustaj kadijinom divljenju lijepoj Fatimi projicirao sopstveno divljenje rafiniranom istočnjačkom erosu, ljepoti hurija, pitanje je oko kojeg su se razilazila mišljenja tumača pjesnikovog djela. Ono što je posebno zanimljivo u opčinjenosti zanosnom muslimankom, dokazuje da je i Njegoš imao svog "anđela bizarnosti". Klimaks divljenja prema Fatiminom tijelu izražen je završnim stihom: "Blago odru na kome počine". Sa aspekta psihoanalitičkog tumačenja ovoga stiha mogu se naći zanimljive interpretacije. Zašto je pjesnik izabrao odar? Zašto zavidi odru? Je li prožimanje erosa i smrti neizbježno, bolje reći nužno? Da li Njegoš do te mjere osjeća ljepotu ženskog tijela da se (ne)svjesno želi poistovjetiti s odrom? Njegovo se

biće projicira u odar, jer neposredno želi osjetiti tijelo žene. Nakon pokopa Fatiminog tijela ostaje sjećanje na iskustvo sjedinjenja. Ostaje snažno osjećanje tijela kao zanosna uspomena koja će vječno živjeti u odru, u pjesniku kao odru vlastite neutažene žudnje. Toliko je lijepa da je i mrtvu želi.

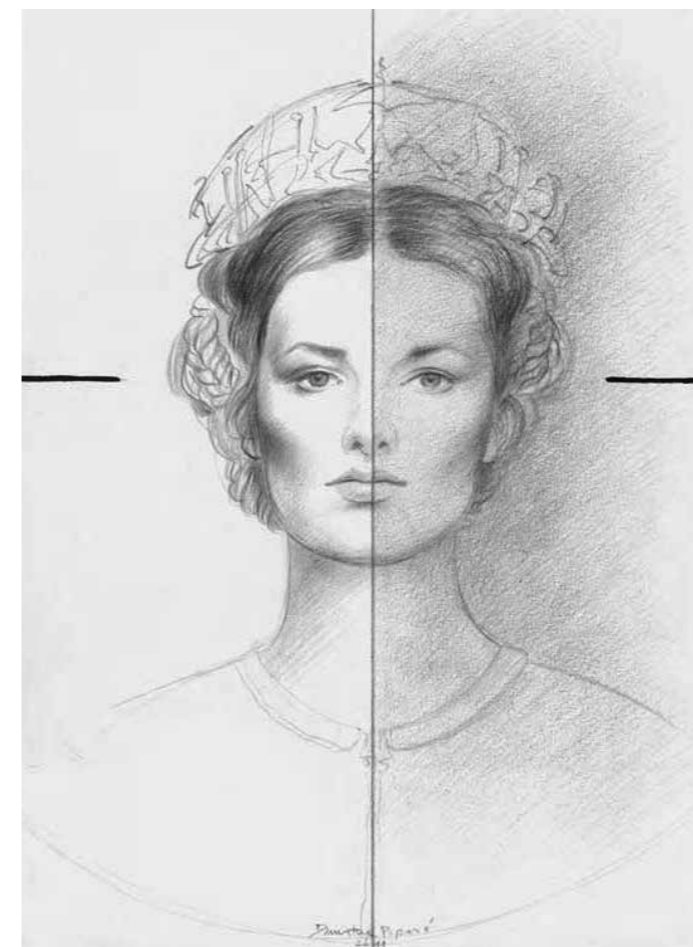
Treba reći da proces stvaranja pjesme uz nadahnuće uključuje i pjesnikovo racionalno biće. Dakle, osim intuitivnog i smišljeno oblikovanje djela. (O ovome, smišljenom, Edgar Alan Poe nam je ostavio dragocjeno svjedočanstvo u svojoj čuvenoj "Filozofiji kompozicije".) Prema tome odar je kao predmet svjesno izabran. On je predmet pasivnog posredovanja pjesnika s predmetom njegove želje, ili kako bi se psihoanalitičarskim rječnikom kazalo "transfer ega na predmet". Žena je za pjesnika lijepa i u smrti.

Sumnjamo da je u ovom slučaju riječ o Njegoševim nekrofilskim sklonostima. Njegoševa poetska strategija u kontekstu erotskog je iznimno efikasna.

Bazirana je na potenciranom kontrastu. Umjesto lirskog završetka u nizanju metafora, Njegoš poetira bizarnim ekstremom. Senzualnost, požuda i strast egzistiraju u domenu smrti. Zavodljiva ljepota erosa transferira se u nekrofilno. U lijepoj Fatimi položenoj na odar adoracija

ženstva dovedena je do paroksizma. Na taj je način sprega erosa i tanatosa u "Gorskom vijencu" izražena na osebujan način. Sagledano kroz kontekst potisnutih želja i zatopljenih nagona, odar može biti i projekcija pjesnikovih nerealiziranih žudnji. Ne daje li nam Njegoš za pravo da pomišljamo i na fenomen "pogrebnog fetišizma"? Odar može poprimiti i značenje korotne postelje na kojem će ležati Fatimino tijelo. Pjesnik sugerira u svijesti čitatelja morbidnu sliku afektivnog naboja. Završni Njegošev stih o zanosnoj Fatimi nije samo neumitna spoznaja o neminovnosti smrti, nego i dokaz da se smrt nadilazi, nadživljava erosom poezije. Smrt je u funkciji privlačne snage erotizma. Vladika je svjestan da tragična realnost življenja kroz poeziju ulazi u metafizičke dimenzije u kojima se izražava njegova neuništiva potreba za ljepotom erosa.

Fenomen erosa i smrti u "Gorskom vijencu" ogleda se i u liku Vuka Mandušića. Njegoš ga prikazuje kao oličje ratničke hrabrosti i junaka meka srca kojem ženska ljepota može zavrtjeti svijet oko glave ("Kad je vidu da se smije mlada, svijet mi se oko glave vrti"). Ali neustrašivi junak će izraziti prema ženi i agresivni karakter svoje prirode. U protivrječnosti svoga bića Mandušić se ipak suzdržava o prestup. U tome ga sprečavaju moralne skrupule. Da nije, kako kaže, "devetorostruki kum" s banom Milonjićem "bi mu mladu snahu ugrabio" i s

njom bježao po svijetu. Da li se presmjelo pitati je li kumstvo poetski supstitut za mantiju? Da Njegoš nije poglavar crkve, "ugrabio" bi Milicu Stojadinović, Srпкиnju, kao što je jednom prilikom izjavio: "Da nijesam vladika, eto knjeginje Crnoj Gori".

U kontekstu hrišćanskog poimanja ženskog tijela demonska dimenzija erosa je na djelu. Mandušića upravo "đavo jednu veče nagna" da noći u kolibi Milonjića. I ovdje Njegoš efektно sprovodi pjesničku strategiju. Radnja se događa u tajanstvenom okrilju noći. Mandušićeva opčinjenost ženskom ljepotom sagledana je takođe u kontekstu smrti. I ovom se prilikom smrt javlja kao glavni motiv koji afirmira eros. "Noć je mjesečna", pred zoru "vatra gori nasred sjenokosa", stvarnost sna puna je fine simbolike. Zanosna snaha sjedi pored vatre i češlja niz grudi dugu raspuštenu kosu što joj pada "niže pojasa". "Tuži mlada đevera Andriju". Junak, voajer, zadivljen je ženskom ljepotom. Riječi ga njene za "srce ujedaju". Opčinjen njome "plače ka malo dijete". Ljepota žene je toliko moćna i toliko zavodljiva da Mandušić zavidi Andriji što je poginuo, jer: "lijepa li ga usta ožališe, lijepe li ga oči oplakaše". Njegošev erotski ekstrem dovodi do perversnog izražavanja opčinjavajuće moći erosa. Živi Mandušić zbog ljepote žene zavidi mrtvom Andriji. Atributi ženine ljepote vrijedni su Andrijine smrti ne samo za Mandušića, nego i za bana Milonjića. Ali, crnogorski vitez nije samo slab na ženske čari. Prema svojoj snahi, koja je bila opsjednuta đavolom, izražava sadističku prirodu svoga bića. Mandušić nema Isusovu moć da može osloboditi ženu vlasti demona kao Mesija Mariju Magdalenu. Kako ni molitve po manastirima nijesu pomagale egzorcizmu junakove snahe Anđelije, Mandušić primjenjuje krajnje surov način "ozdravljenja". Fizičko kažnjavanje tijela pokazalo se efikasnim. "Te ja uzmi trostruku kandžiju, uženi joj meso u košulju". Na ovakav način sofoklovskog smisla za surovost i sirovost poetskog detalja, Njegoš pokazuje sadističku osobinu svoje fantazije. Čitatelju se snažno sugerira nanošenje fizičke boli opsjednutoj ženi kojoj su meso i košulja u krvi sjedinjeni u bolnom tijelu. Psihoanaliza bi u ovom detalju našla de sadovsko uživanje u nanošenju bola zlostavljanoj ženi. (Isidora Sekulić povodom detalja kažnjavanja navodi maliciozno da je to "crnogorski način", kao da pripadnici drugih nacija ne ispoljavaju agresivnost prema ženama.)

Na kraju ovog sažetog osvrtta treba reći da je Njegoš imao apsolutne sklonosti prema ženama, koje su u pjesničkoj formi izražene u rasponu od lirskog zanosa do grubijanskog izživljavanja. U pjesnikovom tragičnom biću erotizam pomiruje svoje suprotnosti. Rade Tomov

i Petar II su dva lica iste osobnosti. "Gorski vijenac" je poetsko ogledalo u kojem se nenametljivo ali snažno zrcale fatalna lica erosa.

II

Uvijek zanimljiv i intrigantan Njegošev odnos prema ženama nameće problem obrade ženskih likova u pjesnikovom djelu. Njegošev stav prema ženi je bio ambivalentan. S jedne strane divljenje koje poprima oblik adoracije, s druge sumnjičavost i omalovažavanje.

Kako je temat Njegoš i žene veoma složen i zahtijeva veliku elaboraciju, ovom ćemo prilikom obratiti pozornost na neke problematične stavove koje je izrazio Isidora Sekulić o crnogorskom pjesniku i vladici. U njenoj čuvenoj knjizi "Njegošu knjiga duboke odanosti" pored spisateljičinog ironičnog odnosa prema Vuku Mandušiću kao "stručnjaku za snahe", poseban komentar zaslužuje odnos prema erotizmu u Njegoševom djelu. Srpska književnica kaže kako "Vladičine ljubavi nisu bile ni ljubavni život ni ljubavne veze nego kurjačka glad i zasićenje". U najmanju ruku čudi pomanjkanje Isidorinog pjesničkog rafinmana kada upotrebljava vulgarnu metaforu za vladiku i pjesnika kao što je "kurjačka glad". Očito je za Isidoru Sekulić Njegoševa mantija odviše crna i neprozirna te nije u stanju suptilnije prodrijeti u one zamršene slojeve vladicičinog ega prožete erosom. Spisateljica zaboravlja da je onaj kome se bezgranično divi i koga naziva "monahom", u stvari čovjek strasti, čovjek one romantičarske prirode, kome je vrednija jedna ljubavna noć od cijelog jednog vijeka. Očito da ugledna pjesnikinja vidi i doživljava Njegoša sputanog crkvenim statusom, koji kad mu se ukaže prilika, izivljava svoje nagone poput spomenute podmukle krvoločne zvijeri. Ovakav vulgarno jednostran pristup ukazuje prije svega na nerazumijevanje kao i nemogućnost da se prođe dublje u psihologiju muškarca kakav je bio Njegoš. Poznato je da je vladika volio žene i upravo je živio te "ljubavne veze" na intenzivan način, u onim mogućnostima kakve su mu dozvoljavale date okolnosti. Njegoš je živio i osjećao ljubav koju je i htio i smio pokazivati i izražavati, što je dokazao i u životu i u poeziji.

Povodom pjesme "Paris i Helena" poznatijom pod imenom "Noć skuplja vijeka" Isidora Sekulić će zapisati da je to pjesma "velikog pjesnika ali monaha". Šta se želi istaći ovakvom konstatacijom? Riječ "ali" čini se ključnom jer Isidora očito smatra da autorstvo monaha umanjuje vrijednost djela. Mantija pjesnikinji opet zamućuje pogled, sprečava da jasno vidi tvorca pjesme kao muškarca, strastvenog mladog čovjeka koji pjeva o jednom ljubavnom iskustvu. Stoga, treba opet nagla-

siti kako banaliziranje Njegoševog erosa, kao "pjane kurjačke gladi", svodi predstavu o pjesniku na slijepo oslobađanje potisnutoga nagona prisilne apstinencije u puki seksualni konzumerizam žene kao objekta.

Isidora Sekulić tvrdi kako su Njegoševe žene "vizije muškaraca, ne ličnosti, i ne duhovna bića". Te "lepotice telom", nastavlja pjesnikinja, te "vile mahom su bezimene ili nose samo ime bez prezimena". Takođe navodi, povodom pjesme "Noć skuplja vijeka", kako žena nema "ličnog lika", ima samo "delove tela". Očigledno se ovdje radi o dubljem nesporazumu, rekli bismo feminističkom stavu srpske spisateljice. Kao da opet zanemaruje činjenicu da je njen "monah" vrhunski poeta opčinjen ženskom ljepotom. Ta depersonalizacija žene nema osnova jer je ona u stvari u funkciji isticanja, odnosno afirmacije onog općeg pojma ženstva kao pjesnikovog ideala. Ona (žena) je "sovršenstvo tvorenija, tajanstvene sile božje, ništa ljepše nit je kada niti od nje stvorit može!" Naravno da su Njegoševe žene "lepotice telom". Pjesnik je senzibilan esteta i u svakoj od žena s kojom je bio u intimnom odnosu, o kojima je sanjao i sa zanosom pjevao, nalazio je ono iskonsko žensko, ono što ga je u intimnim trenucima opčinjavalo i očaravalo kao što u pjesmi "Noć skuplja vijeka" dovodi ni manje ni više nego do ludila. "Crna kosa na valove niz rajske se igra grudi... O divoto! Čudo, smrtni ere sada ne poludi!" Pjesnikova opijenost ženskom ljepotom, senzibilnošću i erosom dovodi ga do nadilaženja svjetovnog iskustva, do fenomena čuda. Na granici je onostranog. Kada je u pitanju opčinjenost ženinom ljepotom, treba u ovom Njegoševom slučaju obratiti pozornost na pjesnikov zdravstveni status. Bolovao je od tuberkuloze pluća. Poznato je da je kod oboljelih od

ove vrste bolesti posebno naglašen seksualni nagon. Takođe, što se tiče procesa u mozgu u stanju čovjekove zaljubljenosti limbički korteks nije pod utjecajem volje. Transmitteri se između neurona pojačano luče. Zaljubljeni nije u stanju racionalno rasuđivati. U narodu se kaže da je čovjek zbog ljubavi "izgubio glavu". Vidjeli smo kako se junaku Mandušiću od ženske ljepote "svijet oko glave vrti".

Druga zamjerka Isidorinom shvaćanju Njegoševog pristupa ženi ogleda se u konstataciji da vladika i pjesnik govori samo o djelovima ženskog tijela. Ovo "samo" nas upućuje na jedan poetski problem na razini jezika kao pjesničkog idioma i na simboličko značenje stiha. Treba podsjetiti kako je Roland Barthes utvrdio da jezik, budući analitičan, ne može obuhvatiti tijelo u cjelini. "Tijelo je uvijek izvan jezika. Može se govoriti samo o djelovima tijela", kaže Barthes. Upravo djelovi ženskog tijela o kojima piše Njegoš, za koje nalazi inventivne metafore izražene vrhunskim lirskim rafinmanom, jesu detalji u kojima se pjesnikovim umijećem doseže simbolično onaj žudeni totalitet korpusa i bića prožet tajnama erotske energije. To su detalji tijela žene poput senzualnih mikrokozama.

Kada smo kod Njegoševih omiljenih termina mikrokozam i makrokozam, a u kontekstu erotizma, možda je potrebno spomenuti i onaj famozni srednjovjekovni "nox microcozma" čije se središte nalazi u preponama, a rubovi kružnice u predjelu pupka i koljena.

Takođe je problematična konstatacija Isidore Sekulić da je Njegoš "nezasito gledao ljepotu". Njegošu je rođenjem dat osjećaj za lijepo. Ljepota ga je nadahnjivala. Možda bi bio adekvatniji izraz da je pjesnik ljepotu gledao sa strašću, da ga je ljepota zanosila. Takođe je nespretna i neadekvatna formulacija da je Njegoš "kad je smeo halapljivo uzimao i krao ljubav". Halapljiv je onaj koji je bez mjere i stila. Njegošu se ljubav prije nudila nego što bi je on krao. On ju je davao. Ovdje nam se nameće kao izazvana asocijacija konzumiranje hrane, koja posredno, takođe ima veze sa erotizmom. Posljednja stvar koju bi gurman učinio jest da se najede. On uživa u hrani. Njegoš je uživao u ljepoti erosa, a nije ga halapljivo konzumirao.

Mantija priječi pjesnikinju da sagleda prirodu erosa u vladicičinom pjesničkom biću, koji bi za apsolutnu ljepotu doživljenog ljubavnog zanosa "dao sve slave".

Poput kakvog romantičarskog alkemičara, Njegoš je od erosa ženskog tijela stvarao zlato poezije. Nalazio je inspirativni eros u znanim i neznanim ženama, iz Perasta, Trsta, Venecije, Beča i Napulja. Nakon boravka

u svjetskim gradovima u kojima je priman s visokim poštovanjem i počastima, povratak u cetinjsku pustinju samo mu je podražavao čuvstva i sjećanja, što je njegov pjesnički senzibilitet prožimalo blagotvornim darom i činio da mu se "duša zaždi vatrom poezije".

NOĆ SKUPLJA VIJEKA

... Pod zrakama krasne lune, pri svjećici zapaljenoj

plamena se spoji duša ka dušici raskaljenoj

i cijelivi božestveni dušu s dušom dragom sliju.

Ah, cjelivi, boža mana, sve prelesti rajske liju!

Cjelitelni balsam sveti najmirisni aromati

što je nebo zemlji dalo na usne joj stah sisati.

Sovršenstvo tvorenija, tainstvene sile bože,

ništa ljepše nit je kada niti od nje stvorit može!

Malena joj usta slatka, a angelski obrašćiči

Iz ciklusa "Noć skuplja vijeka", 2013

od tisuće što čuvstvujem jednu ne znam sada reći!

Snježana joj prsa krugla, a strecaju svetim plamom

dv'je slonove jabučice na nji dube slatkom mamom;

crna kosa na valove niz rajske se igra grudi...

O divoto! Čudo smrtni ere sada ne poludi!

.....

Igram joj se s jabukama dva svijeta srećna važe,

k voshištenju besmrtnome lišenika sreće draže;

znoj lagani s njenom kosom s zanešene tare glave...

Iz ciklusa "Noć skuplja vijeka", 2013

Druge sreće, malo važne, za nju bi da, i sve slave.

Ne miču se usta s ustah cjeliv jedne noći cjele!

Jošt se sitan ne naljubih vladalice vile b'jele;

svezala se dva pogleda magičeskom slatkom silom,

kao sunce s svojim likom kada leti nad pučinom.

Luna bježi s horizonta i ustupa Febu vladu,

tad iz vida ja izgubim divotnicu moju mladu!

Njegoš (iz pjesme Noć skuplja vijeka)

POVELJA "IVAN CRNOJEVIĆ" ZA 2020. POSTHUMNO MLADENU LOMPARU

Tekst: Vesko Pejović

Povelja "Ivan Crnojević" za 2020. godinu posthumno je dodijeljena istaknutom kulturnom radniku, pjesniku i likovnom kritičaru Mladenu Lomparu.

Ovo priznanje dodjeljuje se pojedincu za ostvareno životno djelo koje je od posebnog značaja za Prijestonicu Cetinje. Povelja "Ivan Crnojević", koju dodjeljuje gradonačelnik Prijestonice Cetinje, dobitnicima ili njihovim zastupnicima uručuje se na svečanosti koju Prijestonica organizuje 4. januara, na Dan osnivanja Cetinja.

Gradonačelnik Prijestonice Cetinje Aleksandar Kaščelan u govoru povodom Dana osnivanja Cetinja je kazao i da je današnji praznik poseban za Cetinjane i zbog toga što pojedincima koji su doprinijeli razvoju i promociji Cetinja, grad dodjeljuje Plaketu "Ivan Crnojević".

"Ove godine, posthumno, dodijelićemo je čuvenom crnogorskom kulturnom radniku, pjesniku i likovnom kritičaru Mladenu Lomparu. Riječi su nedostane za Mladenovu veličinu, za taj stvaralački patos posvećen Crnoj Gori i Crnogorcima, Cetinju i Cetinjanima. Za to svesremeno čitanje nas o nama, za viziju naše države kao slobodne, obnovljene, samobitne. Nosim žal što Mladen plaketu "Ivan Crnojević" nije dobio za života, jer vjerujem da bi mu bila draža od svih nagrada koje je dobio", kazao je gradonačelnik Kaščelan.

"Kao Cetinjanin, i gradonačelnik, ponosan sam što sam u prilici da predajom Povelje "Ivan Crnojević" porodici Mladena Lompara, ispravim dug prema ovom vrsnom intelektualcu, koji je sobom i svojim životnim djelom, ponosno doprinisio međunarodnoj prepoznatljivosti i ugledu Cetinja i države Crne Gore", rekao je Kaščelan.

Kćerka Mladena Lompara - Isidora Kovačević - zahvalila se u ime porodice na Plaketi koja je posthumno dodeljena njenom ocu.

"U ime porodice laureata ovogodišnje nagrade "Ivan Crnojević", koja nosi ime po utemeljivaču grada Cetinja, želim iskazati veliko zadovoljstvo, čast i zahvalnost Prijestonici Cetinje i gradonačelniku gospodinu Aleksandru Kaščelanu na ovogodišnjem izboru, da upravo Mladen

Lompar bude dobitnik ove prestižne nagrade, koja za nas ima utoliko veće značenje što se dodjeljuje posthumno. Hvala još jednom", kazala je ona.

Mladen Lompar rođen je na Cetinju 22. marta 1944. godine. Preminuo je 15. avgusta 2017. u Kotoru. Završio je Filozofski fakultet, Odsjek za istoriju umjetnosti, u Beogradu. Po završenim studijama radio je kao kustos u Narodnom muzeju. Od 1984. do 1995. bio je direktor Umjetničkog muzeja Crne Gore na Cetinju.

Lompar je bio komesar II i III Cetinjskog bijenala. Potpredsjednik Dukljanske akademije nauka i umjetnosti. Bio je član i jedan od utemeljivača Crnogorskog društva nezavisnih književnika i predsjednik Crnogorskog P.E.N. Centra.

Prvu knjigu pjesama "Pustinožitelj" objavio je 1970. Knjigu "Karabojno žitije" objavljuje 1972. "Tajni osvit" (1975), "Noć poslije" (1981), "Uzalud riječ" (1986), a "Dnevnik iz boce" (1991). Iste godine objavljuje "Prostor izgubljene svjetlosti", kada izlazi i izbor iz Lomparovog pjesništva "Dodir za gubilište", koji se smatra jednim od reprezentativnijih knjiga te vrste u savremenoj crnogorskoj književnosti.

Knjigu "Kraljica Jakvinta, opat Dolči i vrijeme stida" objavljuje 1995. godine. Uz pomoć pjesničke vizure, bavi se literarnom obradom odabranih sekvenci iz crnogorske istorije. Postupak se nastavlja u knjigama "Tri pisma Darinki i narod jedinstvenog kraja" (1996)

i "Boca lude princeze" (1997). Lirska rekonstrukcija istorije je objedinjena u knjizi "Triptihon iz nacionalne biblioteke" (1998), koju je dio domaće književne kritike okarakterisao najrelevantnijim dostignućem književne produkcije 90-ih godina XX vijeka kod nas. Trinaesta knjiga poezije "Tišina četvrtog pečata" objavljena je 1999. godine.

Knjigu "Noć iz lapidarija" objavio je 2003, a zbirku poezije "Sjena na sceni" 2004. godine. Zagrebački Meandar pripremiće 2009. izbor iz Lomparovih djela pod nazivom "Sedam redova života". U Crnoj Gori iste godine objavljuje prvo i drugo izdanje knjige "Vrijeme u kojemu sam prošlost", a 2010. knjigu "Mit o izgubljenim dodirima". Uslijedili su izbori poezije na francuskom, engleskom, makedonskom i bugarskom jeziku objavljeni 2012. i 2013. godine. Knjigu "Balsamovana kletva" objavljuje 2013. godine, a 2014. Lomparova knjiga "Diptih rastrojstva" prevedena je na albanski jezik i objavljena u Tirani. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva za potrebe školske lektire izdaje izbor Lomparove poezije "Od plamena do svjetlosti" 2015. godine, dok će se knjiga "Zmije Grmožura" naći u elitnoj ediciji "Luča". Za Lomparovog života je i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske objavila izbor njegove poezije "Tuđe strasti" 2017. godine.

Mladen Lompar bio je plodan likovni kritičar. Objavio je monografije na crnogorskom i engleskom jeziku "Cr-

nogorski slikari – Painters of Montenegro" u izdanju Atlas grupe i CID-a iz Podgorice, dok su izdavačka kuća Pobjeda, Matica crnogorska i DPC objavili njegove monografije o najznačajnijim crnogorskim slikarima nakon Drugog svjetskog rata: "Milo Milunović", "Miloš Vušković", "Mihajlo Vukotić", "Jovan Zonjić", "Petar Lubarda" 2013. godine.

Poezija Mladena Lompara prevedena je i pojedinačno na mnoge svjetske jezike. Zastupljena je u više antologija savremene crnogorske i poezije regiona. Lompar je bio glavni i odgovorni urednik časopisa za književnost, kulturu i društvena pitanja »ARS« u prvoj i obnovljenoj seriji. Bio je i član redakcije Crnogorskog književnog lista.

Prvi je dobitnik nagrade DANU Zlatni pečat Crnojevića za knjigu "Dodir za gubilište", a za knjigu "Sjena na sceni" 2004. dobija nagradu Risto Ratković. Najveće državno priznanje Trinaestojulsku nagradu Lompar je zavrijedio za knjigu "Sjena na sceni" 2007. godine, a nagradu Miroslavljevo jevanđelje za monografiju Crnogorski slikari. Lompar je dobitnik i nagrada "Aleksandar Leso Ivanović" i "Vito Nikolić".

Povelju "Ivan Crnojević" do sada su dobili Milovan-Milo Janković, Veselin Vujović, Dušan J. Martinović, Novak Jovanović, Luka Lagator, Pavle Đonović, Miodrag Dado Đurić, Branislav Mićunović, Dimitrije Popović, Fudbalski klub "Lovćen", Rastislav Vrbenski, Dejan Savićević, Marko Špadijer i Milorad Popović.

DUŠAN VUKOTIĆ ZABORAVLJENI VIZIONAR

Tekst: Paul Wells

Zadovoljstvo je vidjeti da posljednjih godina animacija dobiva sve više glavnostrujaškog priznanja i pažnje kako u akademskoj tako i u javnoj sferi, konačno potvrđujući važnost animacije kao postupka u kinematografiji, ali i kao forme koja može biti međuplatformski medij primjenjiv u bilo kojoj disciplini te, najvažnije, kao značajne *umjetnosti*. Početak digitalnog doba ironično je privukao daleko više pozornosti na "konstruiranost" *svih* uradaka pokretnih slika, time istaknuvši ideju daje filmska umjetnost kao takva puno bliža stanju animacije nego u bilo koje drugo vrijeme njezine povijesti, samim time konačno potvrđujući animaciju kao jedan od ključnih oblika izražavanja i prakse suvremenosti.

Značaj animacije kao umjetnosti i kao prilagodljive kreativne tehnike, naravno, odavno je poznat filmskim studijima, festivalima i akademijama koji animaciju zagovaraju i koji su postali njezinim nositeljima od 1910-ih godina. Nadalje, ASIFA, svjetska organizacija posvećena promicanju umjetnosti animacije i rada animatora na globalnoj razini, 2010. je proslavila svoju pedesetu godišnjicu. ASIFA je učinila više od bilo kojeg drugog takvog tijela u potpomaganju domaćih povijesti animacije, kao i vrlo specifičnog rada nezavisnih animatora iz različitih nacionalnih kultura. To je osobito važno jer je dugi niz godina "povijest animacije" shvaćana kao "povijest američkog animiranog filma". Iako je istina daje utjecaj Disneya, Warner Brosa, MGM-a i Fleischer studija neupitan, mnogo je učinjeno da se potisnu nezavisne i eksperimentalne tradicije, kao i temeljna važnost rada u drugim zemljama. Srećom, osobe kao što su Marie Therese Poncet, Giannalberto Bendazzi, John Halas i Roger Manvell, Cecile Starr, Ralph Stephenson i Ronald Holloway producirale su djela koja su insistirala na važnosti europske animacije i njezinog položaja kao skupa nacionalnih pokreta koji su nerijetko duboko utjecali na animaciju u cjelini.)

Iako se mnogo pisalo o utjecaju studija UPA (*United Productions of America*) na, primjerice, radikalizaciju animiranog filma u Sjedinjenim Američkim Državama uvođenjem modernističkih stilova i te *reducirane ani-*

macije kao izazova klasičnoj animaciji zlatnog doba između 1928. i 1945, manje se pisalo o dubini značaja zagrebačkog Studija za crtani film iz bivše Jugoslavije. Štoviše, iako su mnogi velikani europske tradicije, kao što su, primjerice, Norman McLaren, Oscar Fischinger, Lotte Reiniger, Jurij Norstein, Jan Švankmajer, Paul Driessen te Halas & Batchelor studio, priznati i kritički vrednovani, jedno je ime još uvijek očito odsutno — ime Dušana Vukotića. Rad najistaknutijeg redatelja zagrebačkog Studija za crtani film nije primjereno istaknut, kao ni način na koji je progovarao o važnom mostu između tradicionalnih načina umjetničkog izražavanja u državama na Balkanu i novog modernističkog angažmana s drugim umjetničkim tradicijama, istovremeno radeći inovacije u animiranom filmu u onome što je nedvojbeno slično utjecajnim manirama velikih Europljana ili američkih modernizatora poput

Johna Hubleyja.

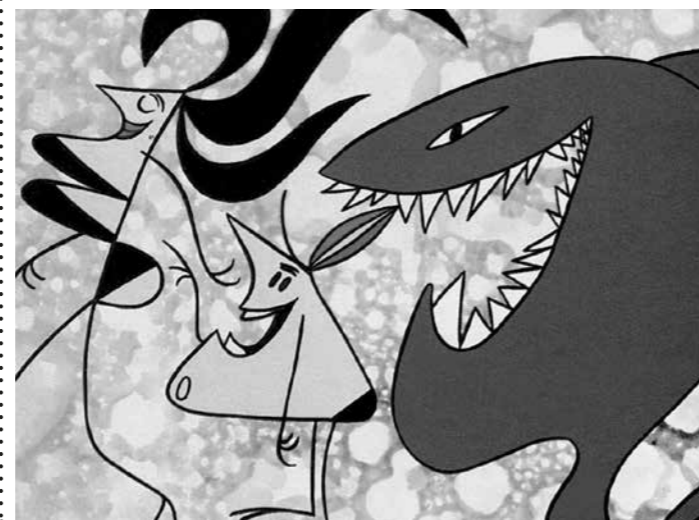
Koja su, dakle, Vukotićeva postignuća? Vukotićevo djelo se na mnogo načina može čitati kao važna intervencija u novu poslijeratnu politiku Jugoslavije pod Titom dok je Jugoslavija dogovarala društvenu tranziciju prema komunizmu i politiku "nesvrstanosti" iako je istovremeno bila u ropstvu širih hladnoratovskih perspektiva. U Vukotićevom slučaju to je značilo baviti se moralnim, etičkim i političkim pitanjima u razigranim pričama koje su često aludirale na — ali i, što je daleko značajnije, radikalizirale — američke žanrove. Daniel Goulding ističe: "[...] Animatori Zagreb filma proizveli su izvanrednu seriju duhovitih, apstraktnih, genijalno dizajniranih meditacija o tragikomičnim paradoksima i ironijama modernoga života Takvi paradoksi i ironije su na neki način bili posljedica položaja Jugoslavije između tzv. Istočnog i Zapadnog bloka, što je Vukotić iskoristio kao način progovaranja o razlici između senzibiliteta istočne Europe i Amerike. Međutim, ključno je napomenuti da Vukotić pripada skupini animatora koji su, ustvari, *teoretizirali* animaciju u službi predstavljanja i ilustriranja ideološki nabijenih okolnosti svakodnevnog života. Skupina je tvrdila da je animacija "prosvjed protiv nepokretnog stanja", svojevrsno gledište o nužnosti inovativne estetike i dizajna te želja za progresivnom politikom. Stanje u kojem "animacija koja izravno prenosi pokrete prirode ne može biti kreativna animacija" te insistiranje da animirati znači "dati život i dušu dizajnu, ali ne kopirajući, već transformirajući stvarnost" išli su u prilog toj alternativnoj točki gledišta. Stoga je Vukotićeva autorska intervencija bila osnovni uvjet za rad te je, posvećena ideji da bi animacija mogla, u osnovi, funkcionirati na humanitaran način, bila kontinuirano temeljena na stajalištu da je "animacija život; ona znači dati toplinu", istovremeno imajući utopijski cilj — umjetnici koji rade zajedno na društvenom i kulturnom boljitku: "Uzmi jedan kilogram ideja (po mogućnosti ne odveć zbrkanih), pet dekagrama talenta, deset dekagrama napornog rada i nekoliko tisuća dizajna. Pomiješaj sve zajedno i zasigurno nećeš dobiti pravi odgovor na pitanje." Ono što leži u srcu Vukotićeve vizije jest takva razigrana subverzivnost.

Vukotić, rođen 1927. u Bileći, iako u početku student arhitekture, ubrzo razvija društveno angažiran senzibilitet kao novinski karikaturist u "Kerumpuhu" Fadila Hadžića. Kao dio skupine pisaca i karikaturista, s oduševljenjem je iznosio zapažanja o novom poslijeratnom svijetu oslobođenom od tzv. sovjetskoga bloka u amaterskoj animiranoj političkoj satiri "Veliki miting" (1951.) u režiji Norberta Neugebauera. Uspostavom

Duga filma, Vukotić ubrzo ostavlja svoj trag pod utjecajem poslijeratnih animiranih filmova Jirija Trnka "Pérák a SS" (1946.) i "Dárek" (1946.), a, koristeći tehnički priručnik kojeg je napisao Preston Blair, postaje dio tima koji stvara "Kiću", čaplinskog vladinog službenika koji čini herojska djela u rješavanju svakodnevnih problema. Nakon zatvaranja Duga filma, Vukotić pronalazi svoje mjesto uz Nikolu Kostelca i njegove rastuće planove za razvoj animacije na višoj, profesionaliziranoj osnovi — onoga što se kasnije razvilo u Zagrebačku školu crtanog filma. Kombinacija početnog utjecaja stila studija UPA kroz uvezene kratkometražne animirane filmove, kao što je "The Four Poster" (1952.), te nužan pragmatizam zbog rada s manje resursa doveo je do razvoja minimalističkog, ali vrlo sugestivnog dizajna i animacijskog procesa koji je usavršio likove i slike s pristupom narativnoj formi koji je bio kulturni i simbolički. Vukotić je izbrusio svoj rani rad na reklamama i promidžbenim filmovima poput "Čarobnog kataloga" (1956.), a istaknuo se kratkometražnim animiranim filmom "Nestašni robot" (1956.), koji je značajan zbog činjenice da je nastao u ključnoj suradnji sa suradnicima koji su kasnije i sami postali istaknuti i utjecajni filmaši — Vjekoslav Kostanjšek, Aleksander Marks, Vladimir Jutriša, Boris Kolar i Zlatko Bourek. Ova grupa talenata je učinkovito revidirala animirani film znanstvene fantastike, koji pronalazi svoj vrhunac u Chuck Jonesovom prijevoznom sredstvu Patka Doda u "Duck Dodgers u 24. i pol stoljeću" (1952.).

U glavnoj je ulozi Jonesovog remekdjela dizajn Mauricea Noblea, koji je predvidio raskoš Cape Canaveralovih raketa iz 1960-ih i koji je redizajnirao lansirne rampe te infrastrukturu prema stilu časopisa znanstvene fantastike iz "pulp ere" 1930ih. Planet X u crtanom filmu se odlikuje velikim križevima stijena, oblaka i faune te ACME-ovim najboljim naoružanjem, a naselio gaje Marvin Vanzemaljca, Jonesovo glavno uporište, uglavnom u ulozi protivnika Zekoslava Mrkve u "Haredevil Hare" (1948.), "The Hasty Hare" (1951.), "Hare-Way to the Stars" (1958.) i "Mad as a Mars Hare" (1963.). Tijekom 1950ih i ranih 1960-ih Jones istovremeno komentira američke znanstveno-fantastične filmove B produkcije i popularnu zaokupljenost vanzemalcima i NLO-ima. Vukotić, međutim, mnogo više obuhvaća unutarnji prostor laboratorija, revidira gotičko porijeklo priče o "stvaranju čudovišta" u likovima ludog znanstvenika i sluge robota. Presudno je sljedeće: ako je Jonesovo gledište od početka najavljivalo i proricalo spektakl i brzinu svemirskih tehnologija, Vukotić se daleko više zanimao za načine satirizacije naprednih tehnologija i to na način da one samo opslužuju male potrebe — kom-

pleksni stroj je, primjerice, ovdje korišten samo kako bi pripalio znanstvenikovu lulu, geg koji naslućuje vrstu humora kratkometražnih animiranih filmova "Wallace i Gromit" Nicka Parka, u kojima megastrojevi koje je Wallace sam izumio proizvode zanemarive rezultate ili pak izazivaju velike katastrofe. Vukotićev je rad, međutim, najuvjerljiviji kada koristi prilagodljivost animacije u cilju stvaranja svježih slika — znanje koje se doslovno izljuje iz knjige u znanstvenikovu nabrekliu glavu; novi robot koji čarolijom proizvodi dva manja robota u posudi za miješanje koktela; jedan od manjih robota koji koristi drugog kao niz glazbenih instrumenata; izlijeganje letećeg tanjura ptice iz ogromnog jajeta. Njegov dizajn je odražavao ne samo inovacije američkog animiranog filma, već i šire parametre Manifesta grupe EXAT 51 Ivana Picelja, pozivajući na umjetničku sintezu visoke s popularnom kulturom, kao i lijepe s primijenjenom umjetnošću. Slijedom toga, "Nestašni robot" se može iščitavati kao nadrealistička preradba crtanoog filma "Push-Button Kitty" (1952.) o Tomu i Jerryju, u kojem mehanizirani mačak Mechano neponovljivo i brutalno progoni Jerryja, uništavajući putem kuću u kojoj Jerry prebiva. Vukotić pazi da *humanizira* stroj, da predstavi robota kao bitno kreativnog i dobronamjernog te da sav kaos uzrokovan robotima blizancima bude u konačnici razriješen pomoću tehnologije za proizvodne svrhe. U crtanoom filmu "Tom i Jerry" stroj je u suprotnosti s "ljudskom" toplinom koju utjelovljuju mačka i miš, dok se u Vukotićevom crtanoom filmu bujica boja, oblika i formi koju pruža sama animacija koristi kako bi se ublažila implicirana suvremenost strojeva, kako bi se insistiralo na "toplini" i "životu" te odnosu između stvari. Vukotić se u osnovi bavi otkrivanjem "kreativnosti", a ne nihilističkim prikazivanjem "uništenja". Ovo je možda najočitije u Vukotićevim parodijama triju "Kauboju Jimmy" (1957.) "Koncert mašinsku pušku" (1958.) i "Veliki strah" (1958.). Ono što u ovim filmovima postaje važno jest način na koji se Vukotić odupire očekivanom "naznakama" holivudskih žanrovskih filmova jer ih koristi kako bi ponudio alternativna gledišta. "Kauboju Jimmy" je, u biti, dekonstrukcija holivudskog junaštva; dječak silno opsjednut vesternima ima sreću stvarno biti sa svojim herojem Jimmyjem, koji padne iz ekrana u dječakov "stvarni svijet", što zapravo pažljivo imitira niskobudžetne scenarije i ozračja Dječakovi prijatelji su kockar, barska pjevačica i negativac, a Jimmy je u potpunosti ponižen svojom nemogućnošću da sudjeluje u stvarnim izazovima koje nameću djeca. Ironija svega toga jest, naravno, to da se radi o Vukotićevoj izrazito auto-refleksivnoj kritici razlike između retorike i stvarnosti, utjecaja mašte te ograničenog repertoara

konvencionalnih priča. Osim toga, crtani film na neki način raskrinkava fašizam svojstven žanru vesterna, koji leži u idealizaciji određenog oblika individualizma. "Veliki strah" se također izruguje jednostavnoj sugestibilnosti žanrova strave i misterija, kao i predvidivim ishodima koji opetovano proizlaze iz silno predane opsjednutosti kodovima i konvencijama takvih priča. Vukotićeva upotreba zvuka je ovdje osobito dojmljiva, potičući ideju da su sjene i oblici koji izazivaju strah učinkovito povezani s načinom na koji zvučna kulisa pobuđuje specifičnu psihološku i emotivnu opsjednutost željom da budemo preplašeni. To je, u osnovi, isto kao kada dječak u "Kauboju Jimmyju" naoko neba fokus vesterna kako bi odredio vlastiti identitet. Logika "Koncerta za mašinsku pušku" ide korak dalje, crpeći i iskorištavajući financijske tokove podzemlja u gangsterskim filmovima kao osnovnu premisu pripovijedanja. Pljačka banke omogućuje neku vrst inventivne vizualne ikonografije na način da institucije koje predstavljaju zakon i red postaju sudionicima u daljnjim kriminalnim radnjama — tunel do banke je probijen i širi se ispod kipa posvećenog pravdi, a gangsterski je bos priznati dostojanstvenik koji doslovno proždire novac kojeg je opljačkao. Iako je i bitno i primjereno baviti se Vukotićevom tematikom na ovaj način, najvažnije je ipak naglasiti način na koji on manipulira idiomima grafičkog dizajna i metodama ilustracije kao karakterističnim oblicima pripovijedanja animiranih priča. To je najizraženije u onom Sto su nedvojbeno Vukotićeva remekdjela: "Krava na Mjesecu" (1959.), Oscarom nagrađeni "Surogat" (1961.) i "Ars gratia artis" (1970.), u kojima su likovi svjesni vlastitog položaja, odnosno činjenice da su animirani likovi u prilagodljivom grafičkom prostoru. U "Kravi na Mjesecu" djevojčica koja zavara dječaka koji je neprestano idejom da na Mjesec — doslovno naginje filmsku sliku na stranu kako bi svoja kola gurnula uzbrdo; ona također valjkom izvalja

i izravna dječakovu glavu kako bi mogao navući astronautsku kacigu, Čovjek u "Surogatu" doslovno "napuhuje" sve aspekte mizanscene - on poseže apstraktnim oblicima, bojama i formama pretvarajući ih u predmete u sceni na plaži u kojoj nastoji zadiviti privlačnu ženu ubijajući morskog psa, iako u konačnici gubi njezinu privrženost zbog drugog mišićavijeg protivnika. Ovaj osnovni sažetak zapleta nije uhvatio bit Vukotićevog iluzionizma s na to da se cjelokupan razvoj priče pretkaže motivom napuhavanja-ispuhavanja (čovjekov je suparnik, primjerice, spriječen u svojoj fizičkoj strasti kada djevojka ispod njega biva smutljivo ispuhana, potičući ga da pokrene svoje vlastito suicidalno ispuhavanje) ili načinima na koji tijela, predmeti i okruženja postaju podložni mijenama i manipulaciji. U konačnici, takva protočnost definira specifičnost animacije kao umjetnosti te biva dovedena do ekstrema u "Ars gratia artis", u kojem mađioničar proždire i svoju publiku i samog sebe u deliriju raspleta, što potiče suptilnu raspravu o ekstremnim stvarima koje ljudi čine kako bi bili priznati i pridobili nečiju pažnju, ali koje su, u konačnici, reduktivne i besmislene. U ovom primjeru Vukotić učvršćuje svoj odnos prema materijalnome svijetu tako što uključuje stvarnu osobu koja naizgled jede žilet, čašu, žarulju i druge opasne predmete. Taj je smisao za skretanje pažnje na iluziju — koji je prikazan doslovno u, primjerice, Vukotićevom razotkrivajućem dokumentarnom filmu o procesu animacije "1001 crtež" (1960.) — ključan za razumijevanje Vukotićeve želje da zabavi, ali i potakne određena promišljanja, nešto što je, drugim riječima, svjesno bavljenje politikom ljudi.

To je ponekad očitije u filmovima kao što je "Piccolo" (1959.), koji je varijacija na "klasične glazbene" crtane filmove, utjelovljene u SAD-u u filmovima kao što su "The Band Concert" (1935.), "The Cat Concerto" (1947.) i "What's Opera, Doc?" (1957.) te u Ujedinjenom Kraljevstvu u "Tales from Hoffnung" (1964.) studija Halas & Batchelor. Dva donedavno sretna susjeda dolaze u sukob nakon što jedan od njih cijelu noć svira pjev ptica na usnoj harmonici. To eskalira njihovim međusobnim natjecanjem u sviranju gudač, drvenih i limenih puhača te udaraljki u sve glasnijim orkestralnim konfrontacijama iskorištavajući popularne klasične motive s ciljem pokretanja priče. Eskalirajuća napetost je također u igri u Vukotićevom filmu "Igra" (1962.), koji sjedinjuje živu sliku i animaciju budući da dječji crteži iz nevinih crtarija postaju znakovi ljutnje i sukoba. "Rep je ulaznica" (1959.) promatra i obrađuje razliku između "onih koji imaju" i "onih koji nemaju". Ovdje se radi o dvije skitnice koje se maskiraju kako bi si osigurali hranu u bogataškoj kući, u kojoj se bolje postupa, čini

se, sa životinjama, nego s čovjekom. Takvi filmovi otkrivaju Vukotićevu stalnu svijest o političkom podneblju u kojem su nastali. Istovremeno, njegov rad odražava napetost između poslijeratne liberalizacije, razigrane reinventivnosti "realističke" estetike te ulaganja kako u modernističke novine, tako i u progresivne figurativne forme. Kao takav, položaj Vukotićevog djela je osiguran kao nacionalno osviješten model kinematografije, ali i model koji je dobio međunarodno priznanje i značaj.

Odista, može se ustvrditi kako su Vukotić i rad zagrebačkog Studija za crtani film bili jednako radikalni i značajni kao i rad filmaša tzv. "crnog vala" i slavljenoog Dušana Makavejeva, iako je još jednom Vukotić degradiran u svojoj važnosti isključivo zbog statusa animacije. Prava vrijednost animacije uopće jest njezina urođena sposobnost postavljanja analogija i metafora te način na koji rado i lako nudi model dekonstrukcije i prikazivanja koji revidira općeprihvaćene mudrosti te koji se hvata u koštac i bavi alternativnim gledištima. Vukotić upošljava karakterističan jezik animacije u najvećoj mogućoj mjeri, time otkrivajući humanitarnu namjeru ispod i ponad eksplicitnih ideologija i političkih dogmi. Njegovo oštromno majstorstvo simbolički nabijenih pripovijedanja možda je priznatije od njegovih osobitih estetskih dostignuća, ali ako ništa drugo to samo po sebi zahtijeva vraćanje njegovog rada u ničući kanon majstora animacije. Naposlijetku, radi se o čovjeku s moćima mađioničara iz filma "Abrakadabra" (1958.), koji može stvoriti i nanovo osmisliti svijet po svojoj volji i koji nikada neće zaboraviti promjenjive temelje moći, kao niti promjenjivu prirodu položaja čovjeka u stvarnom poslijeratnom svijetu. Zaboravljeni vizionar Vukotić time je pomirio tradiciju i modernu te obranio korištenje animacije kao umjetnosti ozbiljnih promišljanja i razigranog posredništva.

I GRČKA JE MITOLOGIJA MIZOGINA

Tekst: Lidija Vukčević

Kiša - najilustrativniji znak Srednje Evrope i njenih depresivnih svjetonazora. U Srednjoj Evropi kiši od Lodsza do Krakowa i od Trsta do Sarajeva i Zemuna

Krijumčari - ti dolaze sa svih strana. Insceniraju svađe, policijske dojave, nedjeljne mise i tračeve kojima se hrane bolje nego summom medicinae, kao onim Summamedom na kojem je naša domaća Pliva zaradila puno antibiotskih prava.

Nije mi jasno zašto tvrtkama u rastu trebaju zakinite radničke plaće?

Pod ključem i nosom su im teške limuzine ili barem mnogi svenarodni džipovi. Posljedak društvenih bolesti ili srah od rastućeg dvokotačja?

Kamfor - ovu riječ sada možete naći samo u starim knjigama-romanima ili priručnicima. Miris kamfora i joda, koje pamte naše nosnice, uznesu sve andeoske prilike prvih dječjih operacija, bolničkih smještaja ili proljetnih subota u kojima su se okađivali, provjetravali ormari i iznosili stari kaputi koji su mirisali na naftalin i ostale drevne tričarije...

Komfor - buržajska navika. Kolike ste samoupravne stražnjice zapamtili dobro zavaljene u fotelje?

Konkretno - ono je najopuzdaniji lakmus i protuotrov svem apstraktnom, osim apstraktnom mišljenju, jer ono pak cilja na sadržaj konkretnoga. Najprije nalazi da je isprazan.

Konverzija - možda i konačna verzija. Kad ne možeš zamijeniti bolest za lijek, samoću za društvo, pismo - drugovi više nijesmo - za par zlačanih nalivpera. Ili kad prijeđeš s linija na rukopise, s penkala na grafitne olovke?

Od konverzije iscjeljuješ se čitavog života snom o stabilnoj ekonomiji. No te šipke zlata otišle su davno u zubne karate ili virtualna ulaganja koja generiraju krizama. Brokleri i hakeri vrte virtualnim brojnicama smrtnicima nevidljiva kapitala. Kozmetika - bez koje ne možemo. Puder, pomade, sapuni, lakovi, sjenila, maskare, ruževi, sjajila, ajlajneri,

boje za kosu i obrve, češljevi i četke, parfemi, dezodoransi. Moj bi djed rekao: koliko je to vreća soli ili kaca sira godišnje? Ne znam, no i sama robujem navikama. Smatram ih higijenom, ne i luksuzom.

Kruh - koji kršćani među nama nazivaju pobožno: kruh naš svagdašnji. Mole za njega prije objeda, zahvaljuju se Višnjemu na darovima. Najsvetija namirnica ne samo među kršćanima. Simbol je rada. Krvavi kruh, o moj hljebe krvlju poštrapani pjeva srpski pjesnik... Svaki je pošteno zarađeni krušac svet. Nema lagano stečenog. Najnovije vrijeme isključuje kruh s trpeza. Utjecaj njemačkih kuhinja? Najprije. Ne samo mladci. Optirali su i svoje roditelje, moje vršnjake da ne jedu kruh. Pitam se, jesu li izgubili vezu sa sobom čitavi naraštaji odrasli na kruhu i masti? I što im je ispralo mozgove? Ekonomija krumpira?

Kiša - najilustrativniji znak Srednje Evrope i njenih depresivnih svjetonazora. U Srednjoj Evropi kiši od Lodsza do Krakowa i od Trsta do Sarajeva i Zemuna. I svakočasnno, svakodnevno se netko uz tu neprestano cureću kišu ubije.

Kratkih rukava - nije li to komično, pored svega što vas zbunjuje, plaši i užasava, otkidaju vam ili skraćuju rukave na košulji, izvlačite deblji kraj i povlačite se iz situacije ili igre ne shvaćajući da su ta kukavičja jaja podmetnuli baš oni s kojima ispijate capuccino svakog bogoventnog jutra sjedeći bezbrižno na terasi kafeterije nad rijekom.

Krug - kvadratura kruga koja se ne može izračunati. Nalik je elipsi, a sve u arhitekturi ili metaforici počiva na njemu. Otvoren i zatvoreni krug, saveznik ideja što djeluju napredno. Protivnik kvadratu u svem avangardnom, od ruskog do talijanskog futurizma. Oblina prirode u mnogim inačicama. - sve je kružno i valjkasto ženstveno i sve je uglato što je muškasto. Ništa netočnije. Koliko je matematičarki šiljatog nosa, brade i mozga zatomljeno u mnogim Venerama, miloskima ili džepnima. Svaka zna računicu vremena ili zbroj kvadrata nad hipotenuzom. Eliptične ih rečenice isključe iz vidokruga, menagea a trois ili ingliš-valcera, jednostavnim: Briši.

Kuhinja - najtoplije mjesto obitavanja. Inspirira na psihosocijalnu okupaciju. Govori se o mnogim kuhinjama, jer je danas svaka najbolja. Nema najbolje. Sve su osrednje u Srednjoj Evropi. U balkanskim paprikašima - da ne kažem gulašima - prevladava ljuta paprika.

Kus-kus - još nije prodro u brzu hranu. Nije čudo. Jede se, dohvaća prstima. Kod nas je ostalo u riječi s prefiksom: pokusati. Svašta smo morali pokusati od naših vlastodržaca. I što nas sve još čeka, sam Bog na nebu zna.

Kraj svijeta - neprekidno nam se ukazuje. Svaka je prijestupna godina ujedno i zadnja u povijesti svijeta i svaki je prorok **Muhamed** ili barem **Mato Glušac**. I katastrofizam nahrupljuje kao nesvladivo nevrijeme. Mi se svejedno opiremo, više manje neosjetljivi na podvale gatara.

Kama-sutra - Rekle bi moje studentice drugačije, realnije: Kamo sutra? I zaista, mi se igramo hindusa. A njihovo nam je umijeće ljubavi nedosežno i nepojmljivo. Bili mi i Englezi u Kalkuti. Ili UNHCR-ovci u Pakistanu.

Kukanje, kukumavčenje - dio mahom retoričke običajnosti svih Balkanaca, navlastito južnoslavenskih. Rijetko ćete čuti Francuza da se žali, izuzmete li stanovnike arapskog prijekla.

Kakofonija - nema je kod **Flauberta**. Rijetko smeta ljudima s "vizijom", oliti epi-krizama, sinkopama, odsućima etc. Naprotiv u francuskom udžbeniku Aktivnost sudaca, kratko je opisana; konfuzija skupa ili disonantni glasovi ili tonovi. Nije samo glazbeni već i pravni pojam. Naši ga sabornici, skupovi Skupa, proizvode neumjesnom drekom; od jeseni do jeseni, svake godine.

Kućni ljubimci - psi, mačke, majmuni, zmije, svinje,

krokodili, konji, magarci, patke, koke, miševi ili štakori. Što sve nije postalo sveta krava, da ne velim tele doma? Ili zajednice. Povremeno neki ojađen čovjek, osamljen i zaboravljen, sjedi u kutku neke izbe i čeka da bude usvojen od novih ljubitelja ljubimaca.

Kupovanje knjiga - Iščekava s novim milenijumom. Koliko je samo studenata u francuskim FNAC-ovim knjižarama kupilo knjige s autorskim pravima? Belestristiku? Mislim da je bio jedan na stotinu. Mahom su se kupovali udžbenici. Trebalo je hotdogom nahraniti doge i uplesti četverostruke pletenice, u starom središtu ili potajice u studijima Campusa.

Istodobno su naši, balkanski Cigani bili započeli sa svojim autorstvom u kamp-prikolicama na parkingu, iznoseći pernatu posteljinu svoj sveučilišnoj švicarsko-francuskoj inteligenciji na ogled. Pravo na dijete, na letke, na rad, na učenje. Zanatlije autorstva.

Kutija - zatvara se na poklopac ili ključ. Meni su najdraže metalne, koje su počeli proizvoditi i kod nas. Neke su od keksa. Danskih kolačića ili Krašova Domaćica. Lijepo je oblikovana, u obliku velikog srca. Srca doboša, bubnja. U literaturi i mitovima poznata je Pandorina kutija. Kad bi samo u njoj bila sabijena sva zla svijeta, lako bi bilo ne otvarati je. Ovako sve što se zatvara jednom mora biti i otvoreno. Izađu na vidjelo tajne ili samo bižuterija koja određuje ukus vlasnika.

Navodno je Pandora pramajka, prva žena, sveg ženskog roda, izvora nevolja za sve muškarce. Načinjena po diktatu Zeusa. Pandorin vrč, nije kako se misli bio pun svih zala, nego sveg dobra ovoga svijeta. Ipak, ostaje Nada, kao posljednja, koja nikako nije mogla izletjeti.

I grčka je mitologija, nažalost mizogina.

PONOVO OTKRIVATI SEBE SLAVEĆI ŽIVOT

Tekst: Dimitrije Popović

Uprkos mračnim perspektivama savremenog svijeta, ovo Matisovo remek djelo budi nadu za povratkom onog izgubljenog blagostanja koje se ogledalo u čovjekovoj prisnosti s prirodom

Svakodnevnici izvještaji o broju zaraženih i umrlih koji se u ovim jesenskim danima vrtoglavo povećava, stvara sve veći osjećaj straha i tjeskobe. Prognoze da će pandemija koronavirusa potrajati još najmanje dvije godine, opterećuje čovjeka zebnjom za vlastitu budućnost koja je obzirom na dosadašnje posljedice kovida-19 sve neizvjesnija. Može li se naći utjehe pred nečim što je nepoznanica i s čim se čovjek teško može nositi? Uz sve njegove napore, za sada, ne uspijeva pronaći spasonosnu vakcinu kojom bi se uspješno savladao ovaj smrtonosni virus. Može li u ovakvim okolnostima takozvana "filozofija nade" u najširem smislu njenog značenja moći premostiti taj ponor neizvjesnosti između tjeskobne sadašnjice i čini se još neizvjesnije budućnosti? Može li nada olakšati postojeće stanje u kojemu ljudsko biće sve više spoznaje svoju nemoć? Ideja o nadi, kakve god bila provenijencije, religiozno-metafizičke ili svjetovno-spekulativne vraća čovjeka u optimističko uporište, u onu ljepotu življenja koju je imao prije pandemije a samim tim i snagu za projiciranje te nade o novom, ljepšem životu, ili nalik onom starom, kad se mogao kao slobodno biće ostvarivati u prirodi i svijetu koji je izgrađivao za sebe. Sa svojim je bližnjima nalazio ljepotu i smisao postojanja. U toj nadi želi ponovo naći radost življenja. Ponovo otkrivati sebe slaveći život.

Kao simbolička vizuelna projekcija te nade otjelovljena u umjetničkom djelu upravo je slika "Radost življenja" (La joie de vivre) francuskog slikara Anrija Matisa. Ova je kompozicija tipično djelo avangardnog pokreta grupe umjetnika (među kojima su najznačajniji bili Matis, Deren, Vlamenk, Ruo) koji su svojim radikalizmom svojevremeno do te mjere šokirali kulturnu javnost da ih je kritičar Luis Voksel vidjevši njihova djela na pariškom Jesenjem salonu (Salon d'Automne) 1905. godine nazvao pogrđnim imenom "fauves" - "divlje zvijeri".

Grupa mladih umjetnika bila je kritizirana prvenstveno zbog korištenja sirovih boja, agresivnog kolorita i nepridržavanja pravilnog prikazivanja prirodnih oblika.

Od te 1905. godine uvriježio se naziv "fovizam" za ovakav način slikarskog izražavanja. Anri Matis je bio najistaknutiji autor ove grupe umjetnika. Slika "Radost življenja" bila je izložena 1906. godine na Salonu nezavisnih u Parizu (Salon des Independents), svojom temom i načinom kako je prikazana izazvala je takođe negativne reakcije. Poslije toliko godina i svih onih burnih događanja na evropskoj likovnoj sceni, nakon svih manifesta i ambicioznih nastojanja da se izmijeni ustaljeni poredak tradicionalnih estetskih vrijednosti, ova se Matisova slika danas čini pitomim djelom nekadašnje "divlje zvijeri". "Radost življenja" se svojim motivom i kompozicijom savremenom promatraču doima kao moderna likovna poetizacija mitske Arkadije.

Matis je načinom svog umjetničkog izražavanja, apostrofirao dvije temeljne karakteristike koje su se prvenstveno odnosile na "jasnoću oblika" i na "čistoću senzacije". Ove dvije sintagme biće ključne odrednice za njegov cjelokupni slikarski izraz. Treba naznačiti da je Matis bio značajan skulptor, bez čijeg se skulptorskog djela ne može sagledavati istorija kiparstva XX stoljeća. Dakle jasnoća forme podrazumijeva slikarev crtački kvalitet koji se ogleda u preciznosti i poetičnosti njegovih profinjanih linearnih crteža krajnje pojednostavljenosti. Čistoća senzacije odnosi se na boje, na koloristički kvalitet majstorovih kompozicija.

Ono čemu je Matis posebno težio u svom djelu i čemu je bio posvećen jest izraz: "Ne mogu da napravim razliku", zapisao je Matis, "između osjećanja koje gajim prema životu i načinu na koji ga izražavam... Izraz se, po mom

mišljenju, ne sastoji u strasti koja se ogleda na ljudskom licu ili koju odaje žestok gest. Cio raspored na mojoj slici je ekspresivan. Mjesto koje zauzimaju likovi ili predmeti, prazan prostor oko njih, srazmjere, sve to igra ulogu. Kompozicija je umjetnost raspoređivanja na dekorativan način raznih elemenata kojima slikar raspolaže, u cilju izražavanja svojih osjećanja".

Kakva osjećanja pobuđuje slika o kojoj je ovdje riječ. Upravo onakva kakva joj naziv sugerira. Pred promatračem se otkriva svijet sklada i ljepote, čovjeka i prirode u prozračnoj svjetlosti u "ushitu boja" na način da se cijeli prizor te nepomućene radosti življenja doživljava kao svojevrsna fovistička epifanija koja afirmira Matisov uvijek optimistički životni stav. Taj se optimistički umjetnikov stav savršeno artikulirao u kolorističkom kvalitetu naslijeđenom i usavršenom od Žorža Sreaa i plošnim pojednostavljivanjem koje je Matis baštiniio od Gogenovih kompozicija orijentalnih motiva. Ono što Sliku "Radost življenja" kako navodi istoričar umjetnosti H.V. Janson, čini posebnom i revolucionarnom jest Matisov "dar izostavljanja".

Izostavljeno je sve što bi bilo suvišno, sve što bi moglo zavesti slikara u likovnu deskriptivnost naslikanih elemenata. Pa ipak kompozicija djeluje bogato. Pojednostavivši figuralne elemente, tijela i njihove pokrete, upravo nam njihovom poetskom linearnošću, po kojoj se osjeća i vidi Matisovo poznavanje klasične umjetnosti, sugerira nježnu punoću korporalnog i privlačnu draž senzualnog. Dovoljno je pogledati ženski akt prikazan s leđa, u sredini kompozicije, pa da nam se u svijesti putem izazvane asocijacije javi slika Velaskezove "Venere s ogledalom" na kojoj je antička boginja prikazana s leđa gotovo u identičnom položaju. Matisova slika takođe emanira onaj "elan vital", onu izvornu životnu energiju koja kroz princip stvaranja slavi život i ljepotu življenja. Kao da je francuski avangardni slikar preveo slikarskim jezikom riječi američkog mislioca transcendentalizma iz devetnaestog stoljeća R. V. Emersona: "Ljepota prirode preuobličava se u duhu, ne radi jalove kontemplacije, već radi novog stvaranja".

Gledajući ovu Matisovu sliku osjećamo nepomućeno jedinstvo prirode i ljudskog bića koje se ogleda u svim pojedinostima kompozicije, u intimnosti obnaženog ljubavnog para u desnom donjem uglu slike, u djevojci koja nadomak njima svira frule, u ženi koja se sagnula da ubere cvijet, u onoj koja se kiti ukrasom od ruža, u paru koji se grli, u putenoj ženi što se prepušta sanjarenju, u figuri ljupkog izgleda koja svira životinjama dok mirno pasu...

Premda je kompozicija plošna, iluzija daljine odnosno prostorne dubine, postignuta je s umanjenim figurama

koje igraju u dinamičnom kolu što ga pokreće zanos životne radosti. Ovaj je detalj bio izvirište za veliku dekorativnu kompoziciju na temu alegorije "Plesa" koju je Matis naslikao 1909. godine.

"Radost življenja" je prožeta sveopštom harmonijom. Nagost naslikanih tijela u njihovoj izvornoj čistoći nije ni provokativna ni lascivna. To je ponajprije ona nagost koja odgovara onoj "nuditas naturalis", onom prirodnom stanju nagosti kakvom čovjek dolazi na svijet. Poznato je da se Matis bavio religioznim temama. Ako se prisjetimo na njegovo dekoriranje dominikanske kapele u Venseu, neće nas čuditi da se ljepota nagosti u "Radosti življenja" može simbolički isčitavati i kao svojevrsni odraz biblijskog teksta iz Poslanice Timoteju, da je čovjek nag došao na svijet i da će nag sa njega otići te da ta simbolika, potiče u njemu pozitivne vrijednosti koje je Matis svojom umjetnošću permanentno nastojao afirmirati. Stoga će čovjek uvijek težiti, kako piše u spomenutoj Poslanici Timoteju: "... za pravednošću, pobožnošću, vjerom, ljubavlju, postojanošću i blagošću".

"Radost življenja" je veličanstvena u svojoj raskošnoj jednostavnosti. Kao da su se spektralne boje duge otjelovile u krošnjama drveća, travi, cvijeću, ljudskoj puti, nebu, zraku. Sve je u kompoziciji u harmoničnim odnosima uprkos intenzivnom koloritu, sve se doima istovremeno mirno i u pokretu. Tako Matis demonstrira svoje umijeće da kombinacijom linije kao profinjene arabeske i plohe kao kolorističkog elementa stvara psihološki efekat jednostavne i radosne privlačnosti. U ovoj tipičnoj fovističkoj slici se takođe anticipira umjetnikovo buduće stvaralaštvo. Upravo kroz dekorativne elemente, posebno inspirisane orijentalnom umjetnošću Matis će stvarati rafinirano bogatstvo kolorita u ljepoti jednostavnosti svog slikarskog izraza što će biti odlika njegovih kasnijih radova.

"Objava mi je došla s istoka", napisao je 1947. godine i u istom tekstu istakao "vizantijsko sam slikarstvo razumio pred moskovskim ikonama". Matisova optimistička umjetnost u istoriji i kulturi XX stoljeća, s revolucionarnim fovističkim početkom i slikom "Radost življenja" s danšnje tačke gledišta djeluje gotovo naivno. Ipak uprkos mračnim perspektivama savremenog svijeta koji, čini se, više naginje distopiji nego utopiji, ovo Matisovo remek djelo budi nadu za povratkom onog izgubljenog blagostanja koje se ogledalo u čovjekovoj prisnosti s prirodom. Veliki je slikar ovjekovječio svoju likovnu poeziju koja nam vraća u sjećanje francuskog slavog pjesnika Žaka Prevera. Ovaj bi, kako su ga zvali "dobri genije" svakog jutra pogledom kroz prozor radosno uzviknuo "Oh, kakav lijep dan!" (Oh, quel beau jour!). Pogledom na Matisovu sliku možemo uzviknuti s priželjkivanom nadom: Oh, kakva lijepa radost življenja!

AUTENTIČNI STVARALAC IMPOZANTNOG OPUSA

Tekst: Slobodan Mitrović

Njegova arhitektura mijenja sliku jednog vremena, ne samo u Titogradu.

Njegova kreativna ruka je uvela konstruktivni funkcionalizam, pročišćene strukturalne arhitekture u Crnoj Gori. Jedini je arhitekta u Jugoslaviji dobitnik pet republičkih "Borbinih" nagrada za arhitekturu. O njegovom kreativnom duhu se priča među kolegama i danas

Arhitekta **Milan Popović** (1934 - 1985) je posjedovao "apsolutni instinkt arhitekta". Urođeni talenat koji imaju rijetki slikari, vajari, muzičari se srijeće, ali arhitekta koji prije nego sjedne za crtači sto, da ima stvaralačku viziju projekta je Božji dar, u ovoj profesiji izuzetno rijedak.

Tako je ostala priča da je jedne večeri sio za crtači sto, bez trenutka spavanja, i za samo jednu noć - do jutra, završio idejni projekat hotela u Bečićima.

Diplomirao je na arhitektonskom fakultetu u Beogradu (1958.)

Zaposlio se u Beogradu i kao prvi posao dobio da projektuje Ekspres restoran Zagreb (raniji naziv Ruski car). Arhitekta koji tek počinje svoju karijeru u glavnom gradu Jugoslavije i u strogom centru projektuje enterijer nove estetike i dizajna u stilu Moderne najaviće već tada svoju kreativnost i visoko profesionalno umijeće.

Vrativši se u Titograd 1961.godine spontano izrasta u vodećeg inženjera u RZUPu. Nenametljivo, vrijedno i predano projektuje hiljade i hiljade kvadratnih metara objekata, koje je i danas nemoguće prebrojati.

Za samo četiri godine (1962-1966) Popović je projektovao Pravni i Ekonomski fakultet u Podgorici; osnovnu školu Maksim Gorki, hotel Oliva u Petrovcu i Zeta film u Budvi. Posljednja dva u koautorstvu sa arh. V. Plamencem.

Hotel Oliva im je donio republičku Borbinu nagradu za arhitekturu.

Takođe značajne objekte nastavlja da radi 1968: tri hotela Korali u Sutomoru, (republička Borbina nagrada) čija čistota arhitekture sa skulptoralnim spoljnim stepenicama, tradicionalna u primorskoj arhitekturi postaju turistička memorija Sutomora; Garni hotel Montenegro u Bečićima; Dom pomoraca u Kotoru; Plavi Horizonti u Tivtu (1972). Hotel "Kastel Lastva" (1973) u Petrovcu; Kliničko-bolnički centar (KBC), sa arh. B. Milićem (1974) u Podgorici; Zgradu Tehničkog fakulteta UCG, sa arh. P. Popovićem (1977) (Sva tri objekta sa tri Borbine nagrade) i desetine drugih stambenih, turističkih i javnih objekata po Crnoj Gori i tri velika hotela u Iraku i Rusiji.

Bile su to najplodnije godine RZUPa koji je sa 150 inženjera vodio urbanu izgradnju Crne Gore, a Milan Popović svojom projektnom produktivnošću otvorao poslove, za desetine inženjera i veliku građevinsku operativu. Vrijedno, predano, savjesno, sa preciznim rješenjima, uvijek dobre volje, nesebično je učestvovao u ključnim zbivanjima stvaranja crnogorskog graditeljstva.

Odlika njegove arhitekture je plemenita jednostavnost, jezgrovitost, stroga funkcionalnost. Konstruktivna arhitektonska struktura objekata dominira na inače šematskoj funkciji hotela kakvi su zahtijevani, tih

sedamdesetih godina prošlog vijeka. Izražajni likovni kvaliteti, Milanove arhitekture su čisti grafizam. Njegovi objekti sa jakim, dugim horizontalama plove u netaknutom prostoru, a izduženost objekta pojačava perspektivu čime urbani sklopovi dobijaju klasične prostorne postulate u modernom rukopisu.

Idealan primjer Castel Lastve u Petrovcu je uspješna sinteza urbano arhitektonskog postupka, može se reći model gradnje turističkih objekata na morfološki razduženom reljefu crnogorskog primorja. Kapacitet hotela je 300 kreveta, ne primjećuje se u prostoru. Prvi je objekat u Crnoj Gori sa prepoznatljivim uvažavanjem i koegzistencijom pejzaža. Arhitektura se kreće u protoku kroz prirodu.

Klinički centar u Podgorici je moćna monumentalna složena struktura koja suvereno već 45 godina tehnološki zadovoljava sve zahtjeve savremene medicine i arhitektonski, ne samo funkcionalno je poseban reper Podgorice do danas.

Popović je dosta objekata radio u koautorstvu. Ako znamo da i arhitekti imaju svoju reklamnu poziciju na tržištu, nameće se pitanje zašto mu je trebala koautorska saradnja, jer je koautorstvo delikatan, često konfliktan odnos. Kolega i saradnik S. Slovi-

nić kaže: "On je bio izrazito tolerantan, svakoga je razumio i prihvatao dobronamjerno. Znao je da bude čvrst u odbrani svojih projektantskih zamisli, ali je sve u životu sagledavao iz nekog širokog ugla, nije bio isključiv. Nije se nikada prsio nekim autorstvom, mogao je sa svima da radi, nije ga zanimalo autorstvo, već da se posao završi na vrijeme i da projekat bude profesionalan, a to je veliki kvalitet. Timski rad uz njegovanje tolerancije je bila njegova formula uspjeha."

Ovaj citat Slovinica me podsjetio na davne profesore koji su govorili: "Timski rad u dvoje, koji se razumiju, vrijedi koliko pet drugih koji sami rade."

Arhitektura M.Popovića mijenja sliku jednog vremena ne samo u Titogradu. Njegova kreativna ruka je uvela konstruktivni funkcionalizam, pročišćene strukturalne arhitekture u Crnoj Gori.

Jedini je arhitekta u Jugoslaviji, dobitnik pet republičkih "Borbinih" nagrada za arhitekturu. O njegovom kreativnom duhu se priča među kolegama i danas. Napustio je ovaj svijet u 51-oj godini. Iza sebe je ostavio ogroman graditeljski opus.

Porodica je ustanovila Legat arh. Milana Popovića na arhitektonskom fakultetu u Podgorici.

O TEMPORA O MORES

DVANAEST STOLICA ZA DVANAEST APOSTOLA

Tekst: Marko Špadijer

Ostaje dilema optimiste da li je toliko loše da gore ne može biti, "Može, može" veli pesimista i tako ispare i posljednje kapi iluzija da promjene mogu donijeti dobro Crnoj Gori.

Kad u maloj Crnoj Gori provedeš preko pedeset godina aktivno ili pasivno učestvujući u društvenim poslovima i dobiješ Vladu u kojoj nikoga ne poznaješ, i za većinu prvi put čuješ, pomisliš da je pregazilo vrijeme. Od mnogo mlađih prijatelja saznajem da i oni ne znaju ko će vršiti vlast u tvojoj domovini, onda ti ne ostaje drugo nego da se oslobodi na televiziji, novinama i društvenim mrežama. Tada tek nastaju nedoumice. Ako zanemariš političku patologiju, pomisliš da ima nade da se oslobodi partitokratije i uspostavi meritorne demokratske građanske institucije. Međutim, gdje je previše uvjerenja da sloboda i povijest počinje od nas, tu su skrivene namjere.

Ostaje dilema optimist da je toliko loše da gore ne može biti, "Može, može" veli pesimista i tako ispare i posljednje kapije iluzije da promjene mogu donijeti dobro Crnoj Gori.

Turbulentno vrijeme nije pogodno za spokojan život, već je vrlo inspirativno za umjetnost. Izbor Vlade, prilike u kojima se radnja odvija i ideje koje cirkulišu na crnogorskoj društvenoj sceni, zbujujuće djeluju kroz površnu dnevnu propagandu, pa će se tek kasnije slika oblikovati u dublju spoznaju o nama samima.

Prva i bukvalna asocijacija se sama nameće. Najavljuje se Vlada dvanaest Hristovih apostola, magični broj dvanaest odmah vodi do "Dvanaest stolica" Iljfa i Petrova. Budući pisci i slikari, privučeni tim magnetnim simbolima, moraće da vode računa da ne podlegnu uzorima Izgradnja autentičnih slika stvarnosti i junaka u toj priči biće teška. Treba sačuvati novine iz ovog razdoblja. Protagonisti novog, slobodnog i drugačijeg crnogorskog svijeta već su ostavili signale po kojima se mogu naslutiti njihove nakane. Apostolska vlada sastavljena od eksperata iz kruga prijatelja i poznanika Mandatara, kadrovika iz Mitropolije i drugih centara,

vrlo je homogena ekipa. Svi sami odlikaši, svi se jednako krste, svi imaju posao iz svoje struke. Svi sa titulama koje zavode prostotu. Nije važno što ne odražava Crnu Goru, jer će se mijenjati prema svom liku. Izuzev par ličnosti, niko od ministara u svojim biografijama nije naveden da je rukovodio bilo kakvom organizacijom van svojih profesija, čak ni sindikalnom ili crkvenom. Za ministra je potrebno znanje i vještina rukovođenja resorom. Posao apostola je manje zahtjevan. Ako je, kako kažu, "svodnu listu" dizajnirala Mitropolija SPC, začuđuje što za ministarstvo vojnog nije predloženo svešteno uši, kad se za popa Iliju Plamenca govorilo da se u Crnoj Gori sve mijenja izuzev božje volje i ministra vojnog. Mandatar je uzeo na sebe obavezu da od Crne Gore napravi uzornu državu. Nije važan uzor i da će Crna Gora biti vladikat, despotija, monarhija, republika, zapadna demokratija - važno je da bude srpska! U tome ima punu podršku. Frustrirani gubitnici pregali su svoju prvu pobjedu na izborima i stalima u red za čekanje šta će služiti ekspertizama,

Tekst "osvojena sloboda" počeo je da svira na stare poznate note.

Vidjeli smo kako izgleda bahatost i ignorancija Crne Gore od strane srpskih državnih i vjerskih vlasti prilikom nedavnih Sahrane; "Pomiriteljski" čas istorije koji su u Budvi održali predsjednika opštine i šef Komunalnog, zatim samovoljno kopanje po grobu jednog crnogorskog mitropolita ispred manastira u Brčelima, čuli smo izjave o Njegoševom mauzolu u stilu Ćosićevih zavještanja... Stvara se ambijent za taj model mira i sloge u Crnoj Gori.

Sama ličnost Mandatara (treba da zadrži tu titulu, jer gordo i originalno zvuči), vrlo je složena i zahtjevana za literarnu obradu.

U površnim likovnim, karikaturnim i stripovskim verzijama on je bezazlen i dobroćudni božjak, univerzitetski profesor koji voli da ljubi ruke monahinjama, popovima i đecima i rado dolazi na svako sijelo.

Budući pisci će morati proučiti fenomen crnogorskog

državnog Univerziteta i njegov klerikalni potencijal. Istraživači će se namučiti da utvrde kako je iz 19. dospio u 21. vijek. Da li je hibernirao u nekoj boci koja je plutala morima, ili je moderni Aladinov duh koga je crkva oslobodila iz lampe. Do sada je javno nastupao u ulogama svetosavskog prosvjetitelja, plemenskog pametara, govornika bez funkcija... "Nemojte što zamjeriti" kaže ovaj saobrazni, tradicionalni vaspitani Srbin. Pokazao je da je crnogorsku istoriju učio iz deseteračkih pjesama i slave doba svoju domovinu iz doba kralja Nikole kao drugu srpsku državu. Biće intrigantno pratiti kako će se ponašati ovaj amalgam mašinstva i svetosavlja, na putu utjerivanja Crne Gore u srpski svijet. Da li je moguće tako nešto u sekularnoj građanskoj državi koja je prevalila dio puta za Europu.

Vratimo se na naših 12 apostola sa Isusom i 12 stolica sa Ostapom Benderom. Kako će 12 apostola uspjeti da zagriju stolice i izbruše dijamante, i kako će Mandatar postati Hrist? Stvarnost je fantastična od svake fantastike, kako je rekao Kiš ..

Isus je suviše eksploatisan u umjetnosti (književnosti, slikarstvu, vajarstvu, filmu, muzici). Čitava hristologija je uglavnom religijski dogmatizovala, a zavisno od vremena i prilika prikazivan je kao simbol stradanja i čovjekoljublja. Potreban je jedan novi Hrist spasi-

telj koji sa svojim učenicima (jer apostoli postaju tek poslije njegove smrti) obećava vasksnuće. Čudni su putevi gospodnji, neizvjesna korona sudbina i neiscrpna umjetnička imaginacija.

Druga krajnost, takođe književno inspirativna, jeste da li Mandatara prikazati kao Ostapa Bendera prevaranta i manipulatora koga su Ilj i Petrov učinili upečatljivim književnim junakom. Definitivno, nije podoban. Za druge likove iz njegovog kruga postmoderna literatura bi mogla naći neki izlaz, kao na primjer da se brilijanti nalaze u fotelji ministrice kulture. Teško da može naš Mandatar biti književni junak. Uostalom, ne mora ući u roman. Možda vremenom u ep, komediju, dramu, pjesmu, hagiografiju. Zasad je najprikladnija književna forma kozerija. Malo li je?

Ako Mandatar ne uspije postati književni lik, može biti glumac u drami ili lutkarskoj predstavi. Istina, previše je blijed za ulogu Hrista, bez neophodnog šarma za Ostapa Bendera. Međutim, ne treba podcjenjivati mogućnosti gostujućih režisera koji mogu od njega napraviti lik u tragediji koja se tiče svih nas.

Najbolje bi bilo da Mandatar, dvanaest apostola i dvanaest stolica, ostanu samo motiv za neku zamišljenu priču.

ANTIFAŠISTI CETINJA

Pripremio: Vesko Pejović u saradnji s Ivanom Mijanovićem za portal Cetinje moj grad

Vjekovima je Crna Gora bila svjetionik slobode, a Crnogorke – majke i sestre – neustrašive ratnice. Jedna od njih, sa svoja tri sina, prošla je neprijateljske ofanzive, pregazila Neretvu i Sutjesku, majčinski se brinula o svim borcima kao o svojoj djeci. Partizanska majka i heroj – Anđa Kapičić.

Anđa Kapičić rođena je 12. jula 1897. godine u imućnoj patrijarhalnoj porodici Jovičević na Šinđonu kod Rijeke Crnojevića. Njen otac Andrija bio je oficir ordonans prestolonasljednika Danila. Bila je žena profesora Mila, koji je u Cetinjskoj gimnaziji generacijama predavao vjeronauku. Svi koji su Anđu poznavali govorili su o tome da je u sebi objedinila sve pozitivne osobine ljudi ovoga kraja – hrabrost, čovječnost, dobrotu, nesebičnost, pronicljivost, spremnost da uvijek slabijem pomogne... Te svoje osobine Anđa je spontano prenosila na svoju porodicu, tako da Partiji nije bilo teško u njoj i njenim sinovima naći svoje nepokolebljive borce. Svjesna opasnosti koja je uvijek natkriljavala njenu kuću, Anđa je brižno bdjela nad svakim pokretom starijeg sina Jova, koga su vjerno slijedila mlada braća – Pavle i Vlado. Još pred Drugi svjetski rat njena kuća je bila "gnijezdo" komunista. Slijedeći opredjeljenja svoje djece, pomagala je ilegalni partijski rad, a u njenoj kući i na selu i u gradu radila je partijska štamparija, čiji rad je bio od velikog značaja za komunistički pokret u Crnoj Gori.

Odmah po okupaciji Cetinja, 1941. godine, Anđa je sa svoja tri sina napustila grad, dok su njen muž Milo i trinaestogodišnja ćerka Anka uhapšeni i internirani u italijanski koncentracioni logor. U julu 1941. godine stupila je u prve partizanske jedinice, gdje su se već nalazili njeni sinovi. Kasnije, njen najstariji sin Jovo odlazi sa Lovčenskim bataljonom i kao njegov politički komesar učestvuje u poznatoj bici za Pljevlja, poslije koje se bataljon uključuje u Prvu proletersku brigadu. Anđa sa dva mlada sina ostaje na terenu, gdje se uskoro formira partizanski bataljon "13. jul" koji kasnije, pri formiranju Četvrtre proleterske crnogorske brigade postaje Prvi bataljon brigade. Pod pritiskom italijanskih i četničkih snaga bataljon se morao povući iz Crne Gore

pod teškim borbama, u kojima je Anđa, sa puškom u ruci i bombama o pojasu, bila uvijek u streljačkom stroju. Kao četrdesetpetogodišnja žena, svojom hrabrošću, pomoći koju je pružala ranjenicima, često pod najtežim uslovima, snalažljivošću, saosjećajnošću i majčinskom nježnošću prema onima kojima je bilo najteže, postala je brzo omiljena. Svaki ju je borac osjećao kao svoju majku. Ona je često znala govoriti da nisu samo njeni sinovi, već svi partizani — njena djeca. Sa Prvim bataljonom Četvrtre proleterske crnogorske brigade, Anđa učestvuje u svim akcijama, do prvog susreta sa Prvom proleterskom brigadom, kada prelazi u njen Prvi bataljon kod svog najstarijeg sina. Kasnije, kad joj sin Jovo odlazi za pomoćnika političkog komesara Druge dalmatinske brigade, Anđa i najmlađi sin Vlado odlaze sa njim, tako da učestvuju u svim borbama te brigade, od njenog formiranja do završetka Pete neprijateljske ofanzive. Sa krvavih ratišta, iz vatri bitaka, ona je na pleća iznosila ranjenike, stižući opet kolone boraca i ne zaostajući za njima. Na Sutjesci je jednom prilikom dugo nosila borca kome je bomba odsjekla obje noge u nadi da će ga zaliječiti kad ga izvuče sa bojišta. Umro joj je borac na plećima. Sa majčinskim žaljenjem i tugom sahranila ga je u lišću kako ga ne bi raskubli psi. Na Sutjesci su bila ranjena i dva njena sina – Pavle i Vlado. Ona im je spasila živote. Anđina požrtvovnost kroz Petu neprijateljsku ofanzivu, pružanje pomoći ranjenicima Druge dalmatinske brigade, znak je da je svakog borca osjećala kao svoga sina. Zato nije bilo čudno što su Anđu svi borci koji su je znali u

Drugoj dalmatinskoj brigadi zvali majkom.

Poslije bitke na Sutjesci i proboja njemačkog obruča kroz Zelengoru, Druga dalmatinska, a u njoj i Anđa sa ranjenicima, probili su se u istočnu Bosnu i napali i oslobodili varošicu Kladanj u kojoj se nalazilo oko 600 ustaša. U osvojenom Kladnju sva tri sina i majka Anđa našli su se na okupu, opraštajući se. Jovo je i dalje ostao sa Drugom dalmatinskom, a dva ranjena sina i majka otišli su u Centralnu bolnicu u rejon Šekovića. Anđa je pričala da su to bili najteži trenuci u njenoj borbi. Na Centralnu bolnicu nasrnuli su njemački strvinari. Snage obezbjeđenja bolnice bile su razbijene. Bolnica je bila prepuštena sama sebi. Nekoliko dalmatinskih boraca i boraca Četvrtre crnogorske brigade, svi teški ranjenici, našli su se na okupu. Bili su svjesni teškog položaja u kome su se našli. U Anđi, kao zdravoj i jakoj ženi, vidjeli su jedinu garanciju za pomoć. Njen sin Vlado bio je ne samo teško ranjen, već i sa velikom temperaturom, posljedicom gasne gangrene, koja je u toj situaciji bila skoro smrtonosna. Sin Pavle bio je lakši ranjenik i ujedno politički komesar čete. Situacija — izuzetno teška. Njemci su se već toliko približili da su njihovi mitraljeski rafali praštali iznad glava bespomoćnih ranjenika. Anđin sin Pavle odlučio je da ide sa grupom teških ranjenika, kako bi im kao pokretniji mogao pomoći. Međutim, Anđa se usprotivila i energično protestovala: "Sine, tvoja je dužnost da ideš tamo gdje te Partija odredila. A pored toga, ako dođemo u položaj da nas Njemci budu ubijali, umiraću sa nadom da mi je bar jedan živ". Neposredno po odlasku, kolonu teških ranjenika Njemci su iznenadili, presjekli im put, te uraganskom mitraljeskom vatrom pobili veliki broj nemoćnih ranjenika i bolesnika. Snalažljivost i odlučnost Anđe Kapičić došla je do punog izražaja. Uхватила je uzde konja i koristeći gustu šumu, izvela ranjenike ispod vatre i poslije dužeg povlačenja zašla duboko u šumu. Oko petnaest dana, dok su njemačke patrole krstarile svim puteljcima i hvatale preostale ranjenike,

Anđa je, prokradajući se i manevrišući između patrola, zalazila u nepopaljene kuće, prikupljala hranu, pomagala ranjene, povijala rane, i sve ranjenike, poslije završene akcije Njemaca dovela ponovno na oslobođenu teritoriju Šekovića. Dalji Anđin put je odveo među vojvođanske jedinice, gdje je nju i sinove prihvatio komandant 16. divizije Danilo Lekić — Španac. On je od preostale bolnice u Šekovićima formirao bolnicu svoje divizije. Anđa je u vojvođanskun jedinicama ostala sve do kraja rata. Za zasluge stečene u ratu, pored Partizanske spomenice 1941, dobila je više odlikovanja – Orden bratstva i jedinstva, Orden za hrabrost, Orden zasluga za narod i Partizansku zvijezdu. Umrla je 1976. godine i sahranjena u Ugnjima kod Cetinja.

Njen najstariji sin Jovo Kapičić (1919–2013) proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije. U poslijeratnoj vlasti obavljao je više značajnih funkcija (general UDBE, ministar unutrašnjih poslova Crne Gore, ambasador SFRJ itd).

Drugi sin Pavle Kapičić (1921–2003) tokom rata je dva puta ranjavan. Nakon rata obavljao je odgovorne dužnosti u Ratnoj mornarici. Imao je čin viceadmirala.

Najmlađi sin Vlado (1925–2008) bio je omladinski rukovodilac u toku NOB-a. Dva puta ranjavan, u borbama kod Livna i za vrijeme Pete neprijateljske ofanzive na Sutjesci. Poslije rata obavljao je odgovorne dužnosti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i imao čin pukovnika. Bio je dugogodišnji predsjednik SUBNOR-a Cetinja i Crne Gore.

Slava heroini Anđi Kapičić!

Smrt fašizmu

Djelovi teksta preuzeti su iz knjiga "Žene borci Druge dalmatinske proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade" i "Borci Četvrtre proleterske".

Fotografije: Privatna arhiva i arhiva Muzeja Jugoslavije.

MEMOARI

DIO III.

Tekst: Pop Lazo Popović Jabučanin

Bogme moj otac krenu u zajam na Njeguše, a te godine kad sam naučio ta bukvar, nijesam ima časnoslovca, iz doma nijesu mi ga mogli kupit, no su gledali još da mi otac s mojijem najstarim bratom Nikolom, a kad su došli bili pred kućom Guvernadurovom i poištu u zajam jedan star žita, izide žena njegova i iznese u Obije ruke po jednu krtolu da im dadne, koje oni naravno i odbiju. A Bog je učinio ovoj familiji ono što su zasluževali; i da nije ništa zla učinio ovaj guvernadur nego što je vratio ovoliko naroda ispod Carigrada, te su svi gotovo na muke u nekakve broduljine na jedra mučeni, pomrli i u pučini morskoj bačeni, i dosta je zla učinio.

Otac moj tako vide da se o zajmu i na ovi način ne može nikoliko, pođe otolen i ne hćene više tražiti ni zajma ni pomoći ničije.

Sad ne možemo da živimo nikako; moja majka uze mene i pođosmo u Pipere dobrske i uzamismo jedan nesretnji bagaš žita.

I tako odi moj otac u ove zajmove dva puta, a majka moja sa mnom jedan put, pa najposlijed savismo se doma gotovo na ništa a bez ništa.

Posle ovoga moj otac uze jednu bocu vina u kolač i povede mene pred Svetijem Petrom i moli ga da me primi do Đurđevadne za samu hranu. Sveti Petar se i nećkaše, ma me primi.

Ja tako umilih se kaluđerima i slugama, a sve boj se da me o Đurđevudne ne digne.

Otac mi i onu drugu moju braću svu razmetnu po radova u proleće o.g.

Kad dođe Đurđevdan, ja postadoh kod Svetoga Petra za momka, da ćeram drva i da radim ka i ostali momci. Ovo je bilo 1818. godine i ja prifatih to, tj. uz ovi rad i bukvara. Tader je mene bilo 21. godina.

I tako sam odio s momcima, ćera i nosio drva, i učio bukvar. Momci se šali ka i momci, a ja međutijem učio sam bukvar doklen sam pozna az-buki, pak sam poslijed učio bez ikakva učitelja. Samo, u najprvo vrijeme kaza mi je i napisa az-buki Mojseja Anđić, kaluđer u Ostrog. Zašto nijesam ima bukvara, nisam ga ima za što kupit, doklen mi je skupio Gašo Piper jedan stari prsli bukvar.

Kad sam naučio ta bukvar, nijesam ima časnoslovca, iz doma nijesu mi ga mogli kupit, no su gledali još da ja njima što god dam.

U ta zaman imao sam plate ka i drugi momak, četiri talijera na godinu, sa haljinama i ranom.

No kad mi je od preše bio taj časnoslovac, ne bijaše mi došlo još vrijeme od plate, te ja moli opet Gaša Pipera i on mi skupi njegov prsli časnoslovac, u kojemu se on učio, od kojega i sad imam nešto. Ja sam taj časnoslovac iskrpio i učio sam iz njega, bez ikakva učitelja.

U dan odio sam u drva i radio druge rabote s momcima, a uveče kad se prekini rabota učio sam se sam.

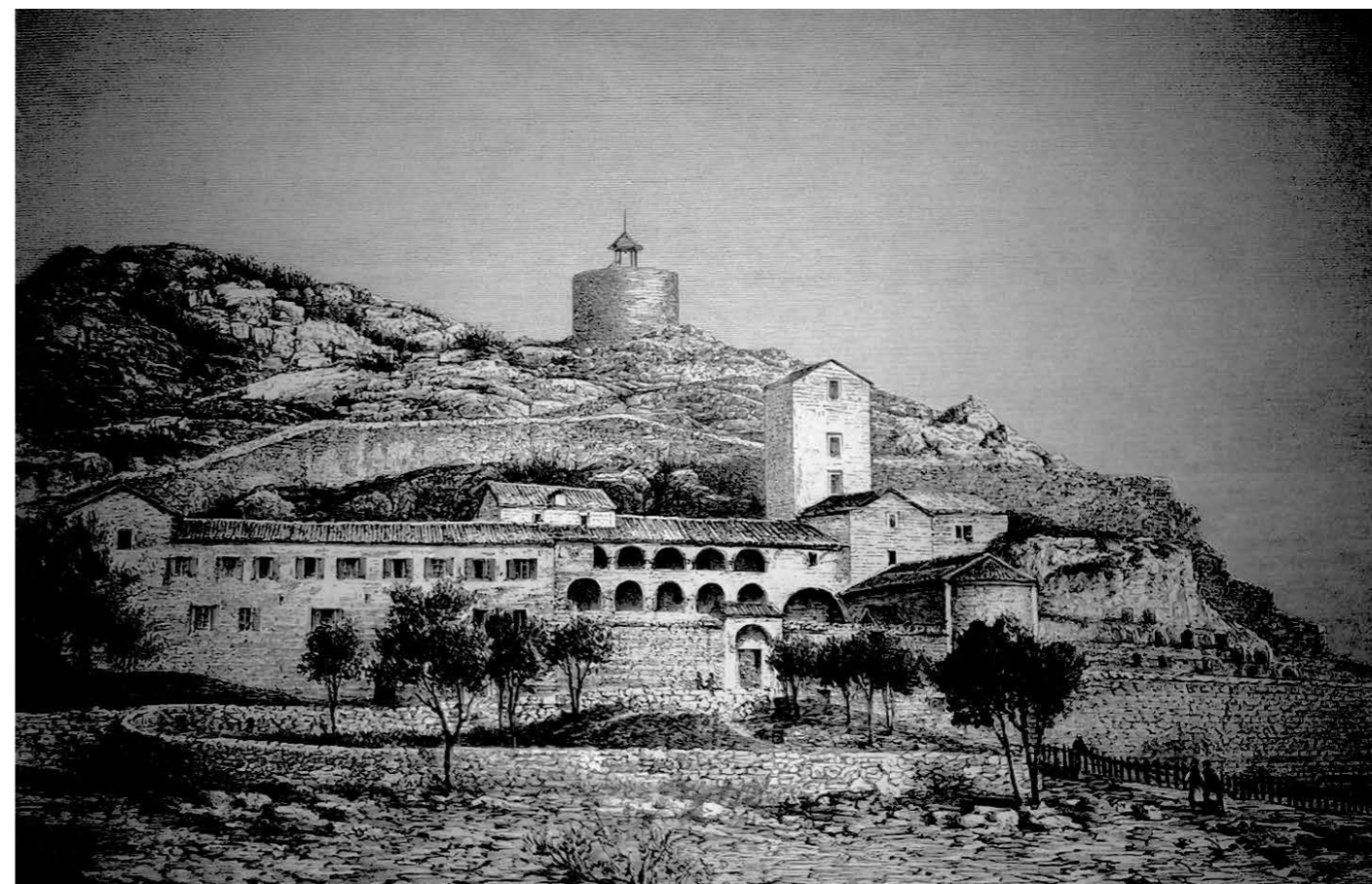
Međutijem rugahu mi se momci za to što sam ja bio velik pa sam se učio.

Kad sam dolazio uveče iz rabote mokat, nijesam se imao sušto prebuć, ni preobut, ne očah onako mokat, poč na večeru, a po večeri, momci pođi pa se griju pri ognju, a ja ostani pri istoj trpezi, pa uz onu istu svijeću, uz koju smo večerali, počem ne mogah imat nikakve druge svijeće, ni otklen sobstvene, da mogu učit uz nju i grijat se, do samo ove jedne, koja se ne smijaše pošenuć, nego stajaše na opšte mjesto za sve jednako, pa onako mokrome, očahu mi se smrznut ruke i noge i košulja na mene, i od toga pokazala mi se reuma u život 1864. godine.

Poslijed ove muke zamolih Svetoga Petra da mi dadne konja da mu ga držim, a imaše samo jednoga konja jaićega žutog, i tako mi dađe konja da mu držim i samo da jedem leba i da ne idem s momcima.

Sad nijesam ima haljina i obuće, a iz doma nijesu mi mogli dati ništa: opet ja na muku što ću obukovat, što li obuvat i u čem ću učit. Tako se ja opet prifatih zanata kojega sam prijed počinjo, a to je da gradim kuće.

Sveti Petar ponešto svake godine građaše, pa ja očah rano urani, konja naredi, i uči po veliki komat ujutro doklen očahu majstori doć na rabotu; kad ćahu doć majstori, ja sam onda odio š njima na rabotu i tako fatah nadnice.

Od ovijeh nadnica uzimah tj. kupovah haljine i obuću, a i ponešto šiljah doma roditeljima i braći.

Pošto naučih časnoslovac, nemah psaltijera, a nijesam ga ima za što kupit. Za ovo sam se požalio popu Luki iz Brčela i s njim sam se pobratimio, i on mi darova psaltijer kijevski, a ja njemu jedne čarape.

U ovi psaltijer učio sam dnevi i noći, a dobro mi se u učenje hoćaše; doma se počeše pomagat, braća mi ustali svaki i prikupiše nešto brava; vidasmo da idemo naprijed.

Baica 1821. godine poče opet da izagoni Donjokrajce; Baica imaše oko 250 ljudi, a Donjokrajcut 50 ljudi. Baice imahu stoku i idahu š njom da zimuju na Paštrovsku goru. Donjokrajci iza onoga zloga kretanja i puta do Carigrada i natrag, nemahu baš ništa i što ko bijaše prikupio iza onoga kretanja, to opet prosikrajci u silu Božu nadahu se i zatvoriše se od Baica u kuće i branjahu se iz kuća i iz meteriza, koje bijahu pogradili oko kuća, koji se i sad poznaju.

Ko što imaše od brava ili od česa drugoga prodadoše sve za fišeke i za druge nevolje, ne ostade nigde ništa.

Ja stojim još kod Svetoga Petra u vrijeme rijetkih i malih bojeva donjokrajskih i baičkih.

Kretah u više puta svako jako da ostavim službu kod Svetoga Petra, ali me jako bijaše strah da me Sveti

Petar ne prokune. Počem Sveti bijaše na veliku muku gledajući što se čini i kuđ se nesreća međusobno zavela, a prekinut ne može, ni učinit ništa, pa još i ja kao momče iskraj njega da pođem i pomažem u zlo međusobno. Ovako, misleći na dvije, ovamo bojeći se Svetoga, a onamo čujuć boju, u ovoliko i kratko vrijeme obatalih dosta što bjeh počeo da učim i pozaboravih.

Pri ovome, moj otac i braća starija dolazeći često kod mene ne davahu mi ostavit službu, govoreći mi: stoj tun i uči se, nama zasad ne mogu Baice ništa, mi smo se utvrdili, bez zla njihova nete ni ništa učinit, a i nema česti bojeva, nako će, po putova ako ko kome zapane, a oko sela rijetko, zašto vide da ni ne mogu ništa. Godine 1822. na Spasovdan dogovoriše se svi Baice da sa svom snagom udare na Donjokrajce da sve popale, ili da svi poginu, i udariše.

Donjokrajci dočekaše ih žestoko iz kuća i iz šančeva i ne dadoše da ih poharaju i popale.

Baice ne hćeše prekidat boj cio dan, nego noću i po ponoći obališe i sastaviše vas boj sa svom snagom na kuće Zečeve, i kuće Zečeve pogoreše, a Donjokrajce sabiše u one druge kuće i šančeve.

Ja videći braću svoju i ostale Donjokrajce de hoće svi da izgore u svoje kuće, zbole me na srce, prevre mi,

govoreći: idem da ginem š njima pa što Bog da, i podoh iz kraj Svetoga Petra istu več s jednijem drugom uz polje da poždimo kuće baičke u Baice; dok oni ovamo na Zečev kraj biju boj da mi počnemo žeci kuće, kako ćemo vojsku svu maći na sebe u Baice, a našijem oblakšat boj.

Kad dođosmo u Baice, ne mogasmo učinit zlo nikakvo, nego ne njihove straže koje bijahu u selo odbiše iz pušaka; mi braneći se vrnusmo se natrag otolen, te mi u Humce zaždismo jednu kuću Marka Matova Baice.

I tako se digoh iz kraj Svetoga Petra, Baice kad doznadoše da sam je ja sa drugom uždio, iskaše je Svetome Petru da im je plati, ne moga mu bit od Baica, nego im je plati, mi opet platismo je Svetome Petru.

U to doba najjedi se na mene Sveti Petar prokle me!

Poslje ja sam onako živio u mukama kanoti pod nemilost i pod prokletstvom Svetoga, a idi u bojeve s Baicama, a bez ništa da imamo svoje.

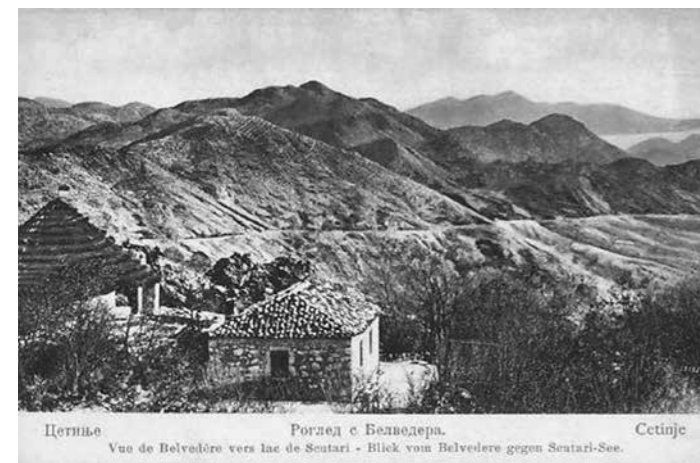
Pošto se malo obrijediše bojevi s Baicama, podoh u mojega ujaka Sava Pejanovića, na Dobrsko Selo; tun sam stoja tri godine, idući da se bijem po nekoliko mjeseca na godinu doma, i opet dolazio u ujaka; i to za koliko stojah davaše mi samo leba i obuću, drugo ništa, ali bjehu primirice i rijetki bojevi.

Posle ove tri godine doša sam doma i otiša opet kod Svetoga Petra i molio sam ga te mi očita molitvu oproštenja i blagoslovi me.

Posle ovoga podoh doma. Doma nijesam naša ništa do čeljadi bez ništa, a prisegla rat baička.

U ovu istu rat i najveću muku, uložismo da gradimo kuću u selo 1824. g., koja se i danas nalazi, sva na volat građena za obranu i sva na puškarnice.

Najprvo jutro kad uložismo da je gradimo, nemasmo leba da ručamo, no smo ovo jutro ručali skroba i mlijeka; tader imasmo 20 brava i to poharčismo oko kuće,

a pomagahu ni Donjokrajci oko nje na poklon - samo što im davasmo hranu.

Ove iste godine pohara skakavac: u svu Crnu Goru ne ostavi od žita nijednoga ništa, nit se rodi ništa.

Ostadosmo na same Mratinske poklade u kuću, a bez ništa može se reći, jer nemasmo u kuću bez malo mesa i nešto krtole ništa, a u pare jedan sami talijer; pola od ovoga talijera kupismo fišeka a pola kupismo žita. Godine 1825. maja 20. pogibe mi najstari brat, pokojni Nikola, u boj s Baicama, na vrh Romanovine na Glavičicu, pa koliko bijaše mrzan Baicama za njegovo junaštvo, kad je umro 24. maja, na četiri dana posle boja, učiniše Baice veliki šemluk i veselje.

Ja videći da nemamo o čemu živjet, zašto nemasmo ni stoke, ni žita, ni ortaka za trgovinu ni za čem drugo, tako ja zamolih jednoga Zalažanina da me primi u društvo.

Zvah ga u kuću i š njim se pobratimih, a to je bio Ilija Tomov Vuksanović, i tako me on primi za ortaka godine 1826. Ovo je bio početak moje trgovine. Pođe mi lijepo za rukom, poznadoh se s trgovcima, ufatih ortake, po volji Božjoj idaše mi sve lijepo, tako da me svako ljubjaše i svako želijaše sa mnom trgovat i posla imat.

Ja s družinom rađah pravo, tako se dovatih povelikih trgovina i najviših koje u našu zemlju onda bijahu, tako i ortaka... A trgova sam sa sljedećim Crnogorcima: sa g. Stankom Petrovićem, sa g. Jokom Petrovićem, sa g. Perom Tomovim Petrovićem, sa popom Rakom Radonjićem, sa Ivom Stankovim Bogdanovićem, s Vukom Stanišinijem Martinovićem, s Filipom Đuraškovićem, sa Prelom Mališ. Vukmirovićem, s popom Jankovićem, s Milom Belanovijem, s Ilijom Tomaševićem, s popom Vukanom iz Građana.

A iz Austrije: s Jovom Bjeladinovićem, Božanovićem iz Dobrote, s Milinama i Žbutegama s Prčanja. I tako dadoh se u trgovine; sve što pasavaše s Rijeke u Kotor, ili iz Kotora na Rijeku, sve prolazaše proz moje ruke.

Godine 1827. oktobra 26. oženih se iz Špadijera, sa kćerkom Novaka Nikčeva, Ivanom; ja imah kad se oženih 30 godina, a Ivana 15 godina.

Ja trgovah i davah braći i snahama ćirije, a plaćah im isto kao drugijema tuđijema ljudima i ženama koji mi nosahu bremena, i ovo oni uzimahu za svoj osobak. A moje tečenje bješe opšti harač svijema u kuću.

Stadosmo ovako za dvije godine i ogradismo kuću u Humce 1828. godine.

A bjesmo ove godine u žestoki rat s Baicama. Ma idaše ni kuća po malo naprijed; u ovo doba oženi se

pokojni moj brat Todor i Milan, pa se skupi čeljadi u kuću četrnaest.

Stekosmo opet vagančić skroba punan.

Ja i moji roditelji radimo da bude i za skroba i leba i da bude dobro.

Ali ne šće tako da bude niti dadoše zla čeljad; nego mi pogibe majka u boj s Baicama, ubi je puška na vrh Tomove glavice u Humce 1829. godine, maja 17. Čeljad ono što bijasmo prikupili, po smrti moje majke, razniješe svaki i svako na svoju stranu prosuše, i ne moga bit drugačije nego 1829. god. septembra 3. [dan] ono što bješe ostalo podijslismo na šestoro.

Dopade mene pet lakata kuće i jedan bagaš raži, i jedan tuđi dan oranja, kojega su ni dali Humci kad smo tu naselili se da ih branimo od Baica, koji i ostade opet za Humce, pošto se pomirismo s Baicama.

Sa mnom pođe mi otac da stojimo zajedno, i on bješe uzeo za svoje življenje dvanaest talijera, zašto više nemaše što da uzme; i dođe k mene Pero, najmlađi brat, i sinovac mi Marko Nikolin.

Na 1830. godine oktobra 18. dana prestavi se Sveti Petar, bi pogreben, i na njegove mrtve prsi ufatiše glavari crnogorski vjeru i mir među sobom vječiti.

A postaviše Rada za gospodara Crne Gore i Brda, kojemu pređedoše ime Petar Drugi. Od ovoga doba ne bi boja više uzmeđu sebe, nego se sva zemlja, pomiri i sva zla pomiriše u Crnu Goru i u Brda.

Pošto se ovo smiri i mi, kao što kazah, podijelismo se, ja sam i opet trgovao sve isto.

Godine 1831. junija 3. podoh u Skadar i zapopih se na Kazinu, i malo učevan.

Kad dođoh doma, zamolih Petra Drugoga, arhimandrita tader, da me primi u Manastir da služim i da učim. Arhimandrit me primi.

Ove iste godine dođe Ivanović iz Rusije, te pomoga Arhimandritu sud uzdržavat i utvrdit. Ja sam stoja u manastir i pomalo trgovao, i poslovi mi lijepo idahu; ema sam isto siromah ljuti bio i tek samo mogao sam živjet.

Godine 1832. dogovorih se sa g. Perom Tomovim Petrovićem da ogradi[s]mo malo kuće kao hana na polje đe je danas varoš.

Zašto ne bješe mimo vratih od stobora nikakve suhote, u sve Donje polje, do samo jedne pojate i to pri kraju.

Za ovo ogradit dođe mi na pamet i kazah pokojnome g. Peru i njemu milo bješe, pa mi reče da pitam zato Arhimandrita oće li ni dopuštiti da gradimo.

Ja podoh pred njim i pitah ga zato i on se tome ka začudi i reče "Ja ne znam bili to što valjalo", a ja mu reko: "Ako Vi zapovijedate, mi ćemo zarizikat su malo para, pak kako bude". A on reče: "A vi elate."

Bješe na kraj puta jedan krš, te mi počesmo rabotat, a plaćasmo radniku jednu cvanciku na dan i jednu konatu vina o njegovoj hrani. Mi rabotasmo, a ljudi koji ne gledahu rugahu ni se.

Pošto je ogradismo suhomedom i pokrismo je slamom, dođe neko noću, iste jeseni i zaždi je na četiri kraja, ali kad Bog pomoga, ne mogu zli ljudi tako lako čojeka upropastit.

U kuću ne bijaše niko, nako ja i moj otac.

A pogani zlotvor metnu miću na tri mjesta, a na četvrto mjesto zaždi je sasvijem; ovo đe je zaždi pogodiće mene taman više glave đe spah.

Iza sna čuh ja onu veliku zuku od ognja i skoćih, a dovatih pokrivač sa sebe pa otvorih kuću i potrčah na uždiveno mjesto za kućom i pritiskoh plam pokrivačem, a plam bijaše udario dobro u visinu; ovamo tulim i davim oganj, a onamo i u isto vrijeme čekam kad ću poginut od istoga zlotvora, na onu svjetlost od ognja da me ne ubije.

ZAPISANO JE

Tekst: Branko Borilović; Prilog pripremio: Vesko Pejović

Poštovani čitaoci, Branko Borilović saradnik internet portala *Cetinje moj grad* nastavlja s interesantnim crticama iz naše prošlosti u prilogu Zapisano je dio 6., koji ćemo objavljivati u nastavcima

Porijekla

-Da se "u Duklji rodio car Dioklecijan koji je vladao od 284. do 305. godine". (Različiti su podaci o mjestu njegovog rođenja. Pominje se Dalmacija, Duklja, primjedba: BB). O Duklji kao mjestu Dioklecijanovog rođenja pisali su između ostalih i:

Milaković, Dimitrije: "IstorijaCrneGore", Pančevo, 1889, str. 15.

Ilustrovana ratna hronika 1389-1912, Novi Sad, sv. 7-8 XII 1912, str. 60-61.

Srpske ilustrovane novine, godina I, br.4. (septembar 1881), str. 56-58.

-Da je poznati srpski historičar Sima Ćirković o Nemanjićima zapisao: "Tako je i otac Stefana Nemanje, kasnije velikog župana i ujedinitelja srpske države, pobjegao u Duklju. U vrijeme toga izgnanstva rodio se u Ribnici Nemanja i bio kršten od "latinskih jereja".

Ćosović, Miroljub, "Njgoš je izmislio srpsku narodnost Crnogoraca", Cetinje, 2013, str. 152.

-Da je vladika Vasilije u svojoj istoriji o porijeklu Nemanjića zapisao "da je SimeonNjemanja rođen od kneza Bele Uroša, a taj Bela Uroš potiče od porodice Likinija Mučitelja i sestre Konstantina Velikog Teodore".

Mitropolit Vasilije Petrović, "Istorija o Crnoj Gori", Titograd, 1985, str.33.

-Da "Balšići, potomci sitnog vlastelina Balše, postaju brzo u Zeti krupna feudalna porodica. Tri Balšina sina, Stracimir, Đurađ i Balša II javljaju se 1360. kao gospodari Bara, Budve i Sjeverne Albanije".

Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1980, str. 465.

-Da crnogorska dinastija Balšić (Balschides) potiče iz Provanse (Francuska) od slavne grofofske loze "de Bo" (contes des Baux). U Zetu je stigla krajem XIII vijeka.

Ove je podatke autorka Ivona Jovanović iznijela na osnovu francuskih izvora (Du Cange i F. Lenormana od kojih je posljednji boravio u Crnoj Gori 1865. godine).

Jovanović, Ivona, "Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1830- 1914", Podgorica, 2016, str. 15.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, knj. XIII, 1901, str. 124.

-Da su Balšići zetski plemići Vlaškog porijekla.

Stanojević, Stanoje, "Narodna enciklopedija- srpsko-hrvatsko- slovenačka", knjiga I, A-Z, str. 111.

-Da je bosanskoj kraljici Katarini majka bila Jelena, kći Balše III "gospodina Zetskog"

Glasnik zemaljskog muzeja, sveska 3, BiH, 1893, str. 468.

-Da je žena Karla Topija "gospodara primorske Albanije i sve do Drača" bila šćer Balše II, zetskog gospodara. Zvala se Vojsava ili Katerina i iza sebe je ostavila kako piše u "Glasniku": "dosta brojnu obitelj" jednog sina i dvije šćeri.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1901, str. 124.

-Da je oko 1500. godine živjela u u Italiji Marija Balšićeva "MarijadeBalsa" koja se predstavljala kao ćerka Gojka Balšića. Bila je udata za grofa Jakova Murskog, a pisala je zapise koji govore o "povijesti njezina doma".

Godišnjica Nikole Čupića, Beograd, Knj. XV, 1895, str. 175.

-Da je porodica Balšić, kao što je poznato, izumrla još 1421. godine. "Pa ipak, 28. XII 1880. godine, Knjazu Nikoli javio se izvjesni Panajot Balša". Po zapisima koje je ostavio, bio je direktni potomak slavne familije Balšić. Panajot je bio "eksminister i ekssenator rumunjski". Da bi dokazao svoje porijeklo, on je Knjazu Nikoli poslao pismo kojim se navedeno potvrđuje. Pismo je u cjelosti objavljeno u "Zapisima".

Zapisi, knjiga XIV, sv.1, jul 1935, str. 125.

-Da je papa Siksto V (1521-1590) porijeklom iz Boke

od porodice Svilanović koja je živjela u selu Kruševice kod Herceg Novog. Kao obilježje svog porijekla, papa Siksto V je u svoj grb "umetnuo" tri kruške, koje su simbolizovale njegovo porijeklo. Potpisivao se sa Peretti (*pera*), što na italijanskom jeziku znači kruška.

Nakićenović, Sava, "Boka", 1913, str. 503.

-Da Crnojevići potiču iz Francuske. U knjizi *Francuski jezik i književnost* (1830-1914) možemo naći izvore kojim se tvrdi da se Crnojevići pominju pod imenom Maramont. (O porijeklu ove porodice postoji mnoštvo zapisa koji govore da su od Đuraševića, Gojčinovića, Kalodurđevića itd, primjedba: BB)

Jovanović, Ivona, "Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1830- 1914", Podgorica, 2016, str. 15.

-Da je Arsenije III Crnojević (Čarnojević), srpski patrijarh rođen u Bajice (Cetinje 1633- Beč 27. 10. 1706).

Enciklopedija Jugoslavije, knjiga I, A-BiZ, Zagreb, 1980, str. 304.

-Da je Arsenije III Čarnojević bio Crnogorac iz Bajica iako ga Ante Starčević u jednoj knjizi pominje kao Hrvata. "Arsenije Cernović bijaše iz viđene obitelji hrvatske."

Istina, god II, br.10, oktobar 1888, str. 461.

-Da je Petar Čarnojević (Černović, Čarnović, Crnojević), iz porodice od koje je i Arsenije Čarnojević III. Bio je tamiški grof i veliki župan. Titulu grofa dobio je 1848. godine od mađarske vlade. Pored toga napisao je knjigu: *A nemzetesegi kerdes a jelen es jovo szem-pontjabol* (1861) godine.

Stanojević, Stanoje, "Narodna enciklopedija", knj. IV, Beograd, 1929, str. 936.

-Da je Čarnojević de Mača Dimitrije (1740- Beč, 1759) bio potomak Arsenijevog brata Jaokima. Njegov ded Mihailo dobio je od cara Karla IV Ugarsko plemstvo. Arsenijev bliski rođak Jovan ostavio je u rukopisu knjigu (DebelloPanonicoLibraVI) koja je nažalost izgubljena.

Leksikon pisaca Jugoslavije, I A- Dž, Beograd, 1972, str. 484.

-Da je Mustafa vezir ustvari Maksim Crnojević. Isto tvrdi i Petar Zeno u svom izvještaju iz 1524. god, de kaže da je Mustafa rodom iz Crne Gore.

Glasnik srpskog učenog društva, knj. XXXVI, Beograd, 1872. str. 167-168.

-Da je Adam Crnojević bio sin Gavrila (Čarnojevića) rođenog brata srpskog Patrijarha Arsenija. Adam Crnojević je bio 1745. godine "protokol ekshibitor" u Osjeku.

Njegov sin Antonije, bio je potpukovnik u ruskoj vojsci. Svoju genealogiju Antonije je pisao "kurijalnim latinskim stilom" u cilju dobijanja plemićke titule.

Glasnik istorijskog društva u Novom Sadu, sv. 39-42, knj. XIII, 1940, str. 137.

-Da je "narečenom" Ivu Crnom (Crnojević) druga žena bila Marija, šćer Jovana Kastriota, oca Skenderbegova.

Zapisi, Cetinje, knj. XIX, sv. 6, jun 1938, str. 344.

-Da je Ivan Crnojević svoga sina Stanišu poslao u Carigrad kao znak vjernosti sultanu 1485. godine. Staniša je u Carigradu primio islam i uzeo ime Skenderbeg. Za crnogorskog sandžak- bega postavljen je 1513. godine. Koristio je pečat na kome je bio dvoglavi orao Crnojevića. Potpisivao se kao "sandžak crnogorski i vsoj dioklitijanskoj zemlji gospodin".

Leksikon: Bošnjaci/Muslimani, Podgorica, 2016, str. 314.

-Da su Bušatlije istaknuta albanska porodica i da po "njihovoj porodičnoj tradiciji potiču od crnogorskih Crnojevića (od Staniše, primjedba: BB)"

Enciklopedija Jugoslavije, 2. Bosna- Dio, Zagreb, 1956, str. 312

-Da su dvije šćeri brata Ivana Crnojevića Arvanita bile udate jedna za Vlaškog kneza Radula (1472-1477) a druga, Anđelija, za srpskog kneza Stevana Brankovića.

Karadžić, Vuk Stefanović, "Crna Gora i Crnogorci CVD", 2017, str. 35.

-Da je 1821. godine umro Paštrović Đorđe Zenović, bivši ađutant Napoleona I. Iz naslova teksta saznajemo da je bio kandidat za Poljski prijesto. Povodom njegove smrti svi ondašnji listovi u Rusiji, Francuskoj i Njemačkoj "donijeli su o njemu opširne biografije". Dalje se kaže da je bio knez Podolije (današnja teritorija zapadne Ukrajine i Moldavije, primjedba: BB) pa je za zasluge dobio velike privilegije i pet kvadratnih milja zemlje i baštine. Potpisivao se kao Crnojević.

Otadžbina, književnost, nauka, društveni život, Beograd, 1892, str. 51.

-Da se u Dubrovački kraj doselilo 11 porodica iz Zete, a 22 iz Kotora.

Dubrovčani, jesu li Hrvati?, Dubrovnik, 1892. str. 51.

-Da su crnogorski iseljenici u Srbiji najviše naseljavali kragujevački, moravski, podrimski, užički i čačanski kraj.

Zapisi, knj. I, jul- decembar 1927, str 185-187.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Bakalar sa sardelom i mlijekom

Sastojci (za 6 osoba):

- bakalar.....1 kg
- so, biber, malo brašna
- strugani parmezan.....50 g
- ulje.....1 čaša
- sitno isječeni crni luk.....1 glavica
- sitno sjeckani bijeli luk.....1 češanj
- izgnječeni pasirani fileti od sardela 8 komada ili sardel paste iz tube.....4 kašičice
- sitno isjeckani peršun.....1 kašičica
- bijelo vino.....1 čaša
- mlijeko.....8 dl
- maslac.....30 g
- kačamak

Priprema:

Bakalar istući drvenim tučkom i držati u hladnoj vodi tri-četiri dana. Mijenjati vodu nekoliko puta dnevno. Očistiti ribu od kože i kostiju i isjeći na veću parčad. Posoliti ih, pobiberiti i uvaljati u brašno. Ovako pripremljenu parčad bakalara poređati u veću vatrostalnu činiju, tako da sva stanu u jedan red. Posuti struganim sirom. U drugoj posudi popržiti na ulju crni i bijeli luk, pa dodati sardele i peršun. Usuti vino i kuvati na tihoj vatri dok ne uvri napola. Dodati toplo mlijeko i maslac, pomiješati pa preliti bakalar. Pustiti da provri, poklopiti i staviti u pećnicu zagrijanu na 225 stepeni da lagano krčka dok skoro sva tečnost ne uvri. Služiti sa kačamakom. Kačamak skuvati tvrđe nego obično i služiti ohlađenog, rastanjenog i isječenog na parčad.

Brodet na bokeljski način

Sastojci (za 4 do 6 osoba):

- ulja.....2,5 dl
- crni luk isječen na rebarca.....3 glavice
- brašno.....1 kašika
- isjeckani bijeli luk.....5-6 češnjeva
- vreća vode.....2 dl
- bijelo vino.....2 dl
- oljušteni i isječeni paradajz.....4-5 komada
- lovorov list, so, biber
- očišćena i na parčad isječena miješana riba.....1 kg

Priprema:

Popržiti na ulju najprije crni luk, a zatim brašno i bijeli luk. Naliti zapršku vodom i vinom, kuvati minut-dva miješajući, pa dodati paradajz i lovor. Posoliti, pobiberiti i kuvati istih 20 minuta. Gotov umak propasirati, spustiti isječenu parčad ribe i ostaviti brodet da krčka na tihoj vatri jedan sat. Uz ovaj brodet služi se obarena blitva, prelivena vrećim uljem.

In memoriam: Mihailo Jovičević
1939. – 2020.

Sisak

Majske poljane

Pertinja

Razorni potres na Baniji 27. 12. 2020.

Pertinja

Glina, Novu godinu dočekali uz vatru na otvorenom izvan svojih kuća koje su razrušene u potresu.